

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՔԱԶԱԶՆՈՒՆՈՒ ՄԵԾ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մաս երկրորդ: Ստալինյան բռնաճնշումներից մինչև
արդարացում (փաստաթղթեր)*

Բանալի բառեր – Հ. Քաջազնունի, Խ. Մուղղուսի, քրեական գործ, ձերբակալություն, Եռյակ, բանտ, ՆԳԺԿ, հարցաքննություն, մեղադրական եզրակացություն, դատավճիռ, տեղեկանք, դատախազ, օպեր/լիազոր, 1937 թ., որոշում, արդարացում:

Իբրև շարունակություն Հ. Քաջազնունու 1920–ական թվականների գործունեությանը նվիրված հոդվածի՝ ընթերցողի ուշադրությանն ենք ներկայացնում Խորհրդային Հայաստանում նրա կյանքի վերջին տարիների՝ ձերբակալության, քրեական գործի հարուցման, ողբերգական մահվան և ապա գործի վերանայման ու արդարացման վերաբերյալ արխիվային փաստաթղթերը:

Դրանք հայտնաբերել ենք ԽՍՀՄ փլուզման և Հայաստանի անկախացման փուլում՝ Հայկ. ՍՍՌ Պետական անվտանգության կոմիտեի (ՊԱԿ) կարճված գործերի թղթապանակներում: Խորհրդային բազմահազար բռնադատվածների գործերը իրենց գաղտնիության ժամկետը անցնելուց հետո փոխանցվել ու պահվում են Հայաստանի ազգային արխիվի (ՀԱԱ) 1191 ֆոնդում՝ 19 ընդարձակ ցուցակներով: Հ. Քաջազնունուն վերաբերող գաղտնազերծված քրեական գործն ամփոփված է վերոնշյալ ֆոնդի 16–րդ ցուցակի 78 թերթից բաղկացած 2083 գործում: Հաջորդ՝ 2084 գործը ևս վերաբերում է Հ. Քաջազնունուն, որը որպես հսկողական վարույթ բաղկացած է ընդամենը 17 թերթից և հիմնականում կրկնում է նախորդի առանձին փաստաթղթերը: Սակայն այս գործում կա արժեքավոր մի վավերագիր: Բանն այն է, որ քր. գործում տեղ է գտել մի անձնություն՝ ժամանակին ճիշտ չի ընթերցվել Քաջազնունու մահվան կապակցությամբ բանտային հիվանդանոցի բժշկի կազմած **ակտը**, որում, հստակորեն արձանագրված է, որ տուբերկուլյոզով և գրիպով հիվանդ կալանավոր Քաջազնունին մահացել է **1938 թ. հունվարի 15–ին**: Սակայն նրա մահվանից հետո կազմված փաստաթղթերում, ընդհուպ մինչև 1992 թ. արդարացումը, Հ. Քաջազնունու մահվան թվականը սխալմամբ նշված է **1937 թ. դեկտեմբերի 22–ը**, մինչդեռ բժշկա–

*Ընդունվել է տպագրության 26.02.2017:

կան ակտում դեկտեմբերի 22-ը նշված է որպես նրա հիվանդանալու օր: Հենց այս թյուրիմացությունը հարթելու համար է արժեքավոր 2084 գործում առկա ձեռագիր (բնագիր) գրությունը, որը Քաջագնունու մահվան օրը՝ 1938 թ. հունվարի 15-ին գրել է Երևանի քաղաքային բանտի պետ, լեյտենանտ Միքայելյանը՝ հասցեագրված ՀԽՍՀ ՆԳԺԿ առընթեր Պետանվտանգության վարչության 8-րդ բաժնի պետ Գրիգորյանին: Դրանում հիմք ընդունելով բանտի հիվանդանոցի **ակտը**՝ հայտնվում է, որ «այսօր՝ հունվարի 15-ին, բանտիս հիվանդանոցում թեթև տուբերկուլյոզից և գրիպից մահացել է քաղ. կալանավոր Քաջագնունի Հովհաննես Հովհաննեսի, 70 տարեկան»¹: Բերված փաստաթուղթը լիովին հաստատում է Քաջագնունու մահվան օրվա վերաբերյալ մեր կասկածները:

Ինչպես ասվեց, Հ. Քաջագնունու ամբողջական քր. գործը ամփոփված է 2084-րդ թղթապանակում: Ստորև ներկայացնելով փաստաթղթերը (բնագիր, մեքենագիր, պատճեն)՝ փորձենք առանձին հարցերի վերաբերյալ տալ որոշ մեկնաբանություններ: Հ. Քաջագնունու՝ Երևանի Գնունի փողոցի վրա գտնվող բնակարանի խուզարկության և նրա ձերբակալության օրերը տվել է ՀԽՍՀ ՆԳ Ժողկոմ, տխրահռչակ **Խ. Մուղղուսին** 1937 թ. հուլիսի 28-ին: Կազմված արձանագրության համաձայն՝ խուզարկությունը և ձերբակալությունը կատարվել է հաջորդ օրը՝ հուլիսի 29-ին: Գուցե հիշողության կորստի հետ կապված՝ հետագայում սխալվել է Քաջագնունու 91-ամյա դուստր **Մարգարիտա Քաջագնունին**, երբ 1990-ական թթ. սկզբին պատասխանելով թղթակցի հարցին, հայտնել է, որ իր հորը ձերբակալել են 1937 թ. օգոստոսին, այն էլ Ստեփանավանի հանգստյան տանը²: Ընդ որում, բնակարանի խուզարկությանը ներկա են եղել ինքը և մայրը՝ Սաթենիկ Քաջագնունին: Հ. Քաջագնունու ձերբակալության անկետայում ձերբակալության ամսաթիվ է նշված հուլիսի 29-ը³:

Փաստաթղթերից մեկում ընթերցողի մոտ տարօրինակ զգացում է առաջացնում որդու՝ **Կարեն Քաջագնունու** տված վկայությունը հոր մասին: Լենինյան կոմերիտական Կարենը իր պարտքն է համարել մատնության բնույթ ունեցող տեղեկություններ հայտնել պետանվտանգության ղեկավարին՝ հորը համարելով «կատարյալ բուրժուա», «խորհրդային կառավարության թշնամի» և այլն⁴: Միանշանակ դժվար է ասել՝ այդ խոսքերը հարազատ որդին կամովին է ասել, թե՛ նրան ստիպել են, որ նման մտքեր արտահայտի: Այդուհանդերձ, Կարենի վկայության տողերը խոսում են խորհրդային երկրում առկա՝ հարազատներին միմյանց լրտեսելու և մատնելու դրդող մթնոլորտի մասին:

Հ. Քաջագնունու գործում առկա միակ հարցաքննությունը կատարվել է 1937 թ. նոյեմբերի 16-ին:

Ամբողջ հետաքննության ընթացքում փաստաթղթերում ոչ մի ակնարկ չկա Քաջագնունու «Հ. Յ. Դաշնակցությունը անելիք չունի այլևս» հայտնի խորհրդայնապաստ գրքի մասին: Մինչդեռ քննչական մարմինները «մեղադրյալ» Քաջագնունուն շռայլորեն պիտակավորել են ամեն տեսակի վարկաբեկիչ մեղադրանքներ՝ «ակտիվ հակախորհրդային քարոզիչ», «կաղ-

1 Տե՛ս ՀԱԱ ֆ.1191, ց. 16, գ. 2084, թ. 7:

2 Տե՛ս «Հայություն», Եր., 1993, ապրիլի 15-20:

3 Տե՛ս ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2084, թ. 13):

4 Տե՛ս նույն տեղում, թ. 5-6:

րային դաշնակ առաջորդներից», «դաշնակ ազգայնական» և այլն: Գործը կազմելիս նրա խորհրդայնանպաստ գրքի մասին հիշեցում չկա, որովհետև հակառակ դեպքում այն կդիտվեր որպես մեղմացուցիչ հանգամանք:

Հ. Քաջագնունու հետաքննության քր. գործը մեղադրական եզրակացությանը 1937 թ. նոյեմբերին (ամսաթիվը չի երևում) ՀԽՍՀ ՆԳԺԿ Կոնդակովի հաստատմամբ ուղարկվել է ՀԽՍՀ ՆԳԺԿ-ի **Եռյակի** քննության⁵: Եռյակը **1937 թ. դեկտեմբերի 5-ին** մեղադրյալ Հ. Քաջագնունու հանդեպ կայացրել է **գնդակահարության** դատավճիռ՝ անձնական գույքի բռնագրավմամբ: Սակայն առողջական խնդիրների պատճառով նա պառկած է եղել Երևանի բանտային հիվանդանոցում: Ընդունված կարգի համաձայն՝ մահապատիժը կարող էր ի կատար ածվել միայն բանտային (դատական) բժշկի եզրակացության հիման վրա: Մինչդեռ դատապարտյալ Հ. Քաջագնունին գտնվել է ֆիզիկական ու առողջական այնպիսի ծանր վիճակում, որ բանտային բժիշկը չի տվել գնդակահարությունը իրականացնելու թույլտվություն կամ առնվազն՝ ժամանակավորապես հետաձգել է ակտի իրականացումը, մինչև որ կալանավորը կարողանա ինքնուրույնաբար ոտքի վրա կանգնած մնալ: Սակայն նախկին վարչապետի առողջական վիճակի հետագա սրացումը (պաշտոնական վարկածով՝ ծերունական թուլություն, տուբերկուլյոզ և գրիպ) հանգեցնում է նրան, որ նա մահանում է բանտային հիվանդանոցում 1938 թ. հունվարի 15-ին, 70 տարեկան հասակում: Մինչդեռ՝ տվյալներ կան, որ հարցաքննության ու հոգեբանական ներգործությունների ընթացքում «լրտեսության» վերաբերյալ խոստովանություն կորզելու համար տևականորեն 3500 մոմանոց էլեկտրական լամպի լուսարձակի առջև պահվելով՝ Քաջագնունին կուրացել էր⁶:

Հավելենք, որ Ա. Բակունցի, Ե. Չարենցի և հազարավոր այլ բռնադատվածների նման հայտնի չէ նաև Հ. Քաջագնունու գերեզմանը: Նրան մինչև վերջ հավատարիմ մնացած սիրելի դուստրը՝ Մարգարիտան (Մարգոն) բանտարկության ընթացքում քանիցս փորձել է տեսակցել հորը, բայց ապարդյուն: Իսկ այդ փորձերից մեկի ժամանակ հաջողվել է մի չեկիստի հարցնել, թե որտեղ կարող է լինել իր հայրը, բայց նրան պատասխանել են այն ժամանակվա հատուկ մշակված արտահայտությամբ (ֆրագով)․ «Աքսորված է աշխատանքային ուղղիչ ճամբար 10 տարով՝ առանց նամակագրության իրավունքի»: Այս հանրահայտ ֆրագին տեղյակ էր 1930-ական թթ. ցանկացած բռնադատվածի հարազատ: Վերջին անգամ բանտում Հ. Քաջագնունուն տեսել են կալանավոր, բանասեր Կարո Մելիք-Օհանջանյանը և կոմունիստ, կուսակցական-պետական գործիչ Սերգեյ Մարտիկյանը⁷: Եվ այդպես էլ Մարգոն չի տեսել իր հորը:

Ընթերցողին հետաքրքիր կլինի իմանալ գնդակահարության դատավճիռ կայացրած տխրահոշակ Եռյակի կազմը: Բռնադատվածների կարճված գործերի մեր ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ 1937 թ. նոյեմբերից մինչև 1938 թ. փետրվար ամիսը ներառյալ, ՀԽՍՀ Եռյակի կազմում ընդգրկված են եղել՝ նախագահ, ՆԳԺԿ **Խվորոստյանը**, անդամներ՝ ՀԿ(բ)Կ ԿԿ-ի քարտուղար **Գր. Հարությունովը** (Հարությունյան) և ՀԽՍՀ դատա-

5 Տե՛ս նույն տեղում, թ. 21:

6 Տե՛ս **Հարությունյան Ա. Ա.**, Հ. Յ. Դաշնակցության մեծ դատավարության թղթածրարները, Հ. Քաջագնունու դատական գործը, «Վէմ», Եր., 2010, հոկտեմբեր-դեկտեմբեր, N 4(32), էջ 188-189:

7 Տե՛ս «Հայություն», Եր., 1993, ապրիլի 15-20, ՀԱԱ, ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2083, թ. 48:

խազ Ա. **Հարությունյանը**: Եռյակի նիստերի քարտուղարն է եղել ՀԽՍՀ ՆԳԺԿ-ի պետանվտանգության վարչության 8-րդ բաժնի պետ Կ. Գրիգորյանը: Նկատի ունենալով, որ Հ. Քաջազունու քր. գործում առկա է միայն Եռյակի դատավճռի քաղվածքը (դատավարության նիստի արձանագրությունը բացակայում է), ուստի հիմնավորապես կարելի է պնդել, որ դեկտեմբերի 5-ի նիստը ևս ի պաշտոնե վարել է այդ նույն կազմով Եռյակը: Եռյակի կայացրած գնդակահարության վերաբերյալ որոշման քաղվածքը մատիտով ստորագրել է նույն Եռյակի քարտուղար Գրիգորյանը⁸:

Հարկ է նշել, որ Եռյակը Հ. Քաջազունուն գնդակահարության է դատապարտել առանց ՀԽՍՀ քրեական օրենսգրքի որևէ հոդվածով նրա հանդեպ մեղադրանքը որակելու, էլ չենք խոսում՝ ապացուցելու մասին: Ընդ որում, առաջադրված մեղադրանքներում Քաջազունին իրեն մեղավոր չի ճանաչել:

Հրապարակվող փաստաթղթերի հաջորդ խումբը վերաբերում է սկսած 1950-ական թթ. խրուչչովյան «ձնհալով» պայմանավորված՝ Քաջազունու քր. գործի վերանայման, իսկ ավելի ուշ՝ 1990-ական թթ. սկզբին, իրավաքաղաքական արդարացման նյութերին:

Հազարավոր այլ բռնադատվածների հարազատների նման իր հորը արդարացնելու նպատակով Մարգո Քաջազունին 1955 թ. հունիսի 22-ին ընդարձակ, հիմնավորումներով լի դիմում-հայց է ուղղել Հայկ. ՍՍՌ ՊԱԿ-ի նախագահ **Գ. Բաղամյանցին**: Դրանց հիման վրա Քաջազունու քր. գործը հանձնվել է ՊԱԿ-ի համապատասխան բաժնին՝ լրացուցիչ ստուգման ենթարկելու համար:

Հ. Քաջազունու արդարացման գործին օգնելու, նրա մարդկային ու բարոյական անբիծ կերպարը ցույց տալու համար բերված են Գր. Չուբարյանի, Միք. Մազմանյանի, Գր. Տեր-Հակոբյանի (Գրոյի), Ս. Մարտիրոսյանի և այլոց վկայությունները:

Դրան հակառակ, կարծես արդարացման գործը կասեցնելու համար, ՊԱԿ-ի քննչական մարմինները, հանձին հետաքննչական բաժնի պետի տեղակալ Փիրուզյանի, 1955 թ. սեպտեմբերի 9-ին դիմել են Հայաստանի ՆԳ մինիստրության արխիվային բաժնի պետ Վ. Կզարթմյանին՝ Քաջազունու վերաբերյալ արխիվից հավելյալ տեղեկություններ ստանալու համար: Եվ ինչ էք կարծում. ՊԱԿ-ի աշխատակից Աղուզումցյանի միջոցով ընտրվել ու պատճենահանվել են «նախկին դաշնակցական» Քաջազունու «հակահեղափոխական գործունեությունը մերկացնող» 6 էջանոց արխիվային տվյալներ, պատճենների քաղվածքներ, որպեսզի հիմնավորվի Քաջազունու արդարացման անհնարինությունը: Այդ ամենի հիման վրա ՊԱԿ-ը 1956 թ. փետրվարի 28-ին տալիս է բացասական «Եզրակացություն»⁹: Դա դեռ բավական չէ, ՊԱԿ-ից գրություն է ուղարկվել Հայկ. ՍՍՌ Գլավլիտի տնօրեն Թադևոսյանին՝ հարցնելով, թե Քաջազունու հայտնի գիրքը հանված է արդյոք շրջանառությունից: Տնօրենը պատասխանել է, որ այն պահվում է հատուկ ֆոնդում և միաժամանակ գրքի բովանդակության վերաբերյալ արտահայտվել է բացասական երանգավորումներով¹⁰:

Խորհրդային բռնության մեքենան համարձակություն չունեցավ անգամ

8 Տե՛ս նույն տեղում, գ. 2083, թ. 22:

9 Տե՛ս նույն տեղում, թ. 69-75:

10 Տե՛ս նույն տեղում, թ. 69:

խրուշչովյան «ձնհալի» փուլում հետմահու արդարացնել բռնադատված անմեղ գործչին և մեծ քաղաքացուն: Արդյունք չտվեցին նրա դատեր՝ Մարգարիտայի դիմումները, Քաջագնունուն ճանաչող մարդկանց միջնորդագրերը:

Արդարացման հարցը հետաձգվեց, և ի վերջո խնդիրը լուծվեց միայն ԽՍՀՄ փլուզումից և Հայաստանի անկախության հռչակումից հետո: Անկախ Հայաստանի դատախազությունը, ուսումնասիրելով Հ. Քաջագնունու քր. գործը, եզրակացրել է, որ նրան վերագրված մեղադրանքները հանցագործության հատկանիշներ չեն պարունակել, գործի ուսումնասիրությանը պարզվել է, որ Հ. Քաջագնունին եղել է հայրենասեր, իր գործունեության ընթացքում պայքարել է բռնակալության դեմ՝ հայ ժողովրդի իղձերն իրականացնելու համար:

Արդարացման որոշումը կայացրել է ՀՀ գլխավոր դատախազ **Արտավազ Գևորգյանը** 1992 թ. դեկտեմբերի 12-ի հաստատմամբ. «Որոշեցի՝ Հովհ. Քաջագնունու նկատմամբ քր. գործը կարճել հանցակազմի բացակայության պատճառով, նրան համարել արդարացված և ռեաբիլիտացված»¹¹: Սույն որոշումը կարելի է համարել սփոփանք Հ. Քաջագնունու կրած հոգեկան և ֆիզիկական տառապանքների, բոլշևիկյան բռնավարչակարգի անհիմն մեղադրանքների ու դատապարտման դիմաց:

Ահա այսպես, ժամանակագրական հաջորդականությամբ հետևելով հրապարակվող փաստաթղթերին՝ կարելի է որոշակի պատկերացում կազմել 20-րդ դարի հայ անվանի քաղաքական-պետական գործիչներից մեկի, հայոց առաջին վարչապետի կյանքի վերջին շրջափուլի վերաբերյալ:

Անհիմն կերպով քրեական որակված՝ Հովհ. Քաջագնունու դատական գործի փաստաթղթերի հրապարակումը խորհրդանշական է նրանով, որ այս տարի լրանում է ստալինյան կոչված բռնաձնշումների՝ «1937 թվականի» 80-ամյա տարելիցը:

Վերջում մնում է տեղեկացնել, որ Հ. Քաջագնունու քր. գործի, ինչպես որ մնացած հազարավոր քր. գործերի փաստաթղթերը (բնագիր, թե պատճեն) կազմված են եղել գերազանցապես ռուսերենով, որովհետև դրանց մեկ օրինակը՝ հիմնականում բնագիր, անխտիր կարգով ուղարկվում էր կենտրոն՝ Մոսկվա: Ուստի ներկայացվող փաստաթղթերը տրվում են հայերեն թարգմանությամբ, ինչը հաջողությամբ իրականացրել է **Սիրանուշ Գ. Հովհաննիսյանը**, որի համար հայտնում ենք մեր շնորհակալությունը:

Միաժամանակ հարկ է նկատել, որ փաստաթղթերում տեղ են գտել տարաբնույթ անձշտություններ, տեխնիկական բնույթի թերություններ, որոնց վերաբերյալ բուն տեքստում և տողատակի ծանոթագրություններում արված են ուղղումներ, խիստ անհրաժեշտության դեպքում կատարված են ուղղագրական, կետադրական և լեզվաոճային շտկումներ, իսկ հապավված, կրճատված կամ կիսատ բառերը ներկայացվել են լրացումներով, որոնք առնված են ուղղագրի փակագծերի մեջ՝ []:

Արարատ Մ. Հակոբյան
Պատմ. գիտ. դոկտոր

¹¹ Տե՛ս նույն տեղում, թ. 77:

Summary

THE GREAT TRAGEDY OF HOVHANNES KAJAZNUNI

Part two. From Stalin's repressions until exculpation (documents)

Ararat M. Hakobyan

Key words – H. Kajaznuni, Kh. Mughdusi, criminal case, arrest, execution, Troika, prison, NKVD, KGB, investigation, indictment, verdict, certificate, prosecutor, officer of the criminal investigation department, 1937, decision, exculpation.

As a continuation of the article devoted to O. Kajaznuni's life and work in the 1920s, we present to the attention of the reader some archival documents relating to the last years of his life – arrest, heavy emotional distress, initiation of a criminal case, decision to execute and after his tragic death, the review of his case and exculpation.

In November, 1937 (the date is not visible) the criminal case of O. Kajaznuni with the indictment and with the approval of Kondakov was sent to the review of the Troika of the NKVD of the USSR. On December 5, 1937, the Troika pronounced a verdict on the execution of the defendant with the confiscation of personal property. However, due to health problems, Kajaznuni was in the prison hospital in Yerevan. According to the order, the death penalty could be carried out only upon the permission of the prison (judicial) doctor. However, O. Kajaznuni's physical health was in such a critical condition that the prison doctor did not give permission for execution, or at least postponed the implementation of this act until the prisoner could stand up on his own. But due to further deterioration of health (senile weakness, tuberculosis and influenza), the former prime minister died in the prison hospital a few days later, on January 15, 1938, at the age of 70.

The publication of the documents regarding the unjustified and false criminal case of O. Kajaznuni is symbolic in that this year marks the 80th anniversary of the Stalinist repressions of «1937».

Резюме

БОЛЬШАЯ ТРАГЕДИЯ ОВАНЕСА КАДЖАЗНУНИ

Часть вторая. От сталинских репрессий до оправдания (документы)

Арагат М. Акопян

Ключевые слова – О. Каджазнуни, Х. Мугдуси, уголовное дело, арест, расстрел, Тройка, тюрьма, НКВД, КГБ, расследование, обвинительное заключение, приговор, справка, прокурор, опер/уполномоченный, 1937 год, решение, оправдание.

В качестве продолжения статьи посвященной жизни и деятельности О. Каджазнуни в 1920-ых годах, представляем вниманию читателя архивные документы касающиеся последних лет его жизни – ареста, тяжелых душевных переживаний, возбуждения уголовного дела, решения о казни и после его трагической смерти, пересмотра его дела и оправдания.

В ноябре 1937 года (даты не видно) уголовное дело О. Каджазнуни с обвинительным заключением и с утверждения Кондакова было отправлено на обзор Тройки НКВД СССР. 5 декабря, 1937 года Тройка вынесла приговор о казни подсудимого с конфискацией личного имущества. Однако из-за проблем со здоровьем, Каджазнуни лежал в тюремной больнице Еревана. Согласно приказу, смертная казнь могла быть осуществлена только по заключению тюремного (судебного) врача. Однако физическое здоровье О. Каджазнуни находилось в таком критическом состоянии, что тюремный врач не дал разрешения на проведение казни, или, по крайней мере, отложил реализацию данного

акта, пока заключенный не может самостоятельно встать. Но из за дальнейшего ухудшения здоровья (старческая слабость, туберкулез и грипп), бывший премьер-министр скончался в тюремной больнице через несколько дней, 15 января 1938 года, в возрасте 70 лет.

Публикация документов необоснованного и ложного уголовного дела О. Каджазнуни символично тем, что в этом году исполняется 80-ая годовщина сталинских репрессий «1937-го года».

ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐ

N 1

ՈՐՈՇՈՒՄ

«Հաստատում են»

ՀԽՍՀ ՆԳ ԺՈՂԿՈՄ

պետանվտանգության ավագ մայոր [Խ.] ՄՈՒՂԳՈՒՍԻ

Հուլիս, 1937 թ.

*Մեղադրանքի ներկայացման և
խափանման միջոցի ընտրության մասին*

Քաղաք Երևան, 1937 թ. հուլիս

Ես՝ 2-րդ բաժանմունքի 4-րդ բաժնի օպեր/լիազորս՝ պետանվտանգության լեյտենանտ, ՀԽՍՀ պետանվտանգության ՆԳ Ժողկոմի վարիչ Սովսեսյանս, քննելով N 19291 գործի հետաքննության նյութը և նկատի առնելով, որ քաղաքացի Հովհաննես Իվանի Քաջագունսին՝ ծնվ. 1871 թ.¹² Ախալքալաքում, մասնագիտությամբ լեռնային ինժեներ, դաշնակցական նախարար է եղել, գաղթել է արտասահման, վերադարձել 1926 թ.¹³, հին դաշնակը բավականաչափ մերկացվում է նրանում, որ հակախորհրդային ազգայնամոլական ագիտացիա է վարում:

Ո Ր Ո Շ Ե Գ Ի .

Հովհաննես Իվանի Քաջագունուն բերման ենթարկել քրեական օրենսգրքի 67-րդ հոդվածով որպես մեղադրյալ, որպես հետաքննությունից և դատից խուսափելու եղանակների խափանման միջոց կիրառել կալանքը ՀԽՍՀ ՆԳ Ժողկոմատի ներքին բանտում:

2-րդ բաժանմունքի 4-րդ բաժնի օպեր/լիազոր,
պետանվտանգության լեյտենանտ /ստորագրություն/ Սովսեսյան

«Միանում են»:

2-րդ բաժանմունքի 4-րդ բաժնի պետ,
պետանվտանգության ավագ լեյտենանտ *Թովմասյան*

«Համաձայն են»:

Պետանվտանգության վարչության 4-րդ բաժնի պետ,
պետանվտանգության ավագ լեյտենանտ *Կուսիկյան*

Սույն որոշումն ինձ հայտարարված է:

Մեղադրյալի ստորագրությունը

**ՀԱԱ, ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2084, թ. 1: Վավերացված պատձեն: Մեքենագիր:
Թարգմանությունը ռուսերենից:**

¹² Հ. Քաջագունու ծննդյան ստույգ թվականը 1868-ն է:

¹³ Խորհրդային երկիր է վերադարձել 1924 թվականի վերջին:

N 2
ԿԱԼԱՆԱՎՈՐ

ՆԵՐՔԻՆ ԲԱՆՏԻ ՎԱՐԻՉ
ԵՐԵՎԱՆԻ ԲԱՆՏԻ ՎԱՐԻՉ

ԱՐԽԻՎ

Խնդրում ենք Ներքին բանտի կալանավորվածներին՝ Մելիք-Նաղայան Գրիշա-
յին և Հովհաննես Իվանի Քաջագնունուն փոխադրել Երևանի բանտ՝ բանտի հի-
վանդանոցում բուժվելու համար:

8-րդ բաժին, 19291

«1»-ը նոյեմբերի, 1937 թ.

ՀԽՍՀ ՆԳԺԿ Պետանվտանգության վարչության 8-րդ բաժնի պետ,
պետանվտանգության լեյտ. *Գրիգորյան*

1-ին ցուեսչ Կուսարևից /սպորազրոյան/

**ՀԱԱ, ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2084, թ. 2: Վավերացված պատճեն: Մեքենագիր:
Թարգմանություն ոուսերենից:**

N 3
ՏԵՂԵԿԱՆՔ

ԴՐՈՒՑԹԱՅԻՆ ՏՎՅԱԼՆԵՐ

ՔԱՋԱԶՆՈՒՆԻ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍԻ

Ծնվ. 1868 թ. Ախալքալաքում (Վրացական սոցիալիստական խորհրդային հան-
րապետություն): Հոգևորականի ընտանիքից է, քահանայի որդի, ծառայող ինժե-
ներ: Մինչ ձերբակալությունը աշխատել է Կոմունտ Ժողկոմում, ապրել է Երևանում՝
Գևուհի 1, N 61 հասցեում:

ՎԱՐԿԱԲԵԿԻՉ ՆՅՈՒԹ

Ակտիվ կադրային դաշնակ 1893 թվականից: Դաշնակցական առաջնորդներից
և «Դաշնակցություն» կուսակցության կազմակերպիչներից մեկը: Դաշնակցական
ակտիվ աշխատանք է տարել, կապված է եղել Ռուսաստանի և արտասահմանի
բոլոր երևելի դաշնակների հետ, բազմիցս ընտրվել է որպես Կենտկոմի և Դաշ-
նակցության Բյուրոյի անդամ¹⁴: Դաշնավարության օրոք վարչապետ է եղել: 1920
թ. Հայաստանի խորհրդայնացումից հետո ձերբակալվել է և ազատ արձակվել
դաշնակցական հակախորհրդային ավանտյուրայի ժամանակ: Դաշնակ-ավանտ-
յուրիստներից է և նրանց ոգեշնչող: Ավանտյուրայի ծնունդից հետո գաղթել է
Իրան, որտեղից՝ Ֆրանսիա, ուր ակտիվ դաշնակցական և հակախորհրդային աշ-
խատանք է կատարել Հայաստանի սպիտակ վտարանդիների շրջանակում: ԽՍՀՄ
է վերադարձել 1924 թվականին:

Մինչ ձերբակալությունը ապրելով խորհրդային Հայաստանում շարունակել է
մնալ համոզված դաշնակ-ազգայնական:

Իրեն մեղավոր է ճանաչել *մասամբ*:

Քաջագունի Հովհաննեսի ցուցմունքները և գործակալա-հաշվառական նյութ

Պետանվտանգության վարչության

14 Հ. Քաջագունին ՀՅԴ Բյուրոյի անդամ չի եղել:

Թ. (ԺԵ) Գրարի, թիվ 1 (57), հունվար-մարտ, 2017
ՎԿՎ համահայկական հանդես

6-րդ բաժանմունքի 4-րդ բաժնի օպեր/լիազոր,
պետանվտանգության լեյտենանտ *Մովսեսյան*
պետանվտանգության 3-րդ բաժանմունքի 4-րդ բաժնի պետի տեղակալ,
պետանվտանգության կրտսեր լեյտենանտ *Իսրայելյան*

**ՀԱԱ, ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2084, թ. 3: Վավերացված պատճեն: Մերենագիր:
Թարգմանություն ռուսերենից:**

N 4

«ՀԱՍՏԱՏՈՒՄ ԵՄ»:
ՀԽՍՀ ՆԳ Ժողկոմ
պետանվտանգության ավագ մայոր
ՄՈՒՂԴՈՒՄԻ
1937 թ. հուլիս

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Ն Ք

ՔԱԶԱԶՆՈՒՆԻ Հովհաննես Իվանի – ծնվ. 1871 թ.¹⁵, ծնունդով՝ Ախալքալաք, մասնագիտությամբ լեռնային ինժեներ, նախկին դաշնակցական նախարար, գաղթել է արտասահման, վերադարձել 1926 թ.¹⁶: Հին դաշնակ: Վարում է հակախորհրդային ազգայնական ագիտացիա:

ՆԳ ԺՈՂԿՈՄՍՏԻ ՊԵՏԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ 4-ՐԴ ԲԱԺԻՆ,
Պետանվտանգության ավագ լեյտենանտ *ԿՈՍՏԻԿՅԱՆ*

ՊԵՏԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ 2-ՐԴ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆԻՔԻ 4-ՐԴ ԲԱԺԻՆ
պետանվտանգության ավագ լեյտենանտ *ԹՈՎՄԱՍՅԱՆ*

**ՀԱԱ, ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2084, թ. 4: Վավերացված պատճեն: Մերենագիր:
Թարգմանություն ռուսերենից:**

N 5

ԳԱՂՏՆԻ

ՀԽՍՀ ՆԳԺԿ
Երևան ք.-ի բանտ,
Նո. 094/16
ԱԽՖՍՀ
Ներքին գործերի
ժողկոմատ, Հայաստանի վարչ.
բանտ. ք. Երևան
094/16
15.01.1938 թ.

ՀԽՍՀ ՆԳԺԿ Պետ. Անվ. վարչության 8-րդ
բաժնի պետ ընկ. Գրիգորյանին

Ուղարկելով բանտիս հիվանդանոցի ակտը՝ հայտնում ենք, որ այսօր՝ հուն-

¹⁵ Ծննդյան թվականը դարձյալ ճիշտ չէ նշված:

¹⁶ Սխալը կրկնվել է:

վարի 15-ին բանտիս հիվանդանոցում թեթև տյուբերկուլյոզից և գրիպից մահացել է քաղ. կալանավոր Քաջագունի Հովհաննես Հովհաննեսի, 70 տարեկան:

Առդիր – Ակտը:

Երևանի քաղբանտի պետ, պետանվ. լեյտենանտ Միքայելյան /ստորագրություն/

Գրասենյակի պետ Վարդանյան /ստորագրություն/

ՀԱԱ, ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2084, թ. 7: Վավերացված պատճեն: Ձեռագիր: Հայերեն:

N 6

Հարգելի ընկեր [Ս.] Մելիք-Օսիպով¹⁷,

Վերջին 3 տարիների ընթացքում (25, 26 և 27 թթ.) ապրել եմ հորս՝ Հովհ. Քաջագունու ընտանիքում: Ներկայումս մեկնում եմ Երևանից՝ խզելով կապերն իմ ընտանիքի հետ: Իմ կոմերիտական պարտքն եմ համարում տեղեկացնել այն ամենի մասին, ինչ որ գիտեմ:

1. Ով էր լինում նրա մոտ: Պարբերաբար՝ շաբաթը մեկ անգամից ոչ պակաս, նրա մոտ էր գալիս բժ. Գր. Սահինյանը՝ նրա հին ընկերը դեռևս Բաքվից: Նախկինում նա դաշնակ է եղել, ես դա հստակ գիտեմ: Բացի նրանից՝ ուրիշ ոչ ոք նրա մոտ պարբերաբար չէր լինում: 3-4 անգամ Ավ. Իսահակյանն էր լինում: Փարիզից վերադառնալուց անմիջապես հետո նրա մոտ եկավ Հակոբ Քոչարյանը: Քաջագունին նրա վերաբերյալ խոսում էր՝ որպես հիմարիկի մասին: Հետագայում նա դադարեց գալ նրա մոտ: Մի քանի անգամ Իսահակյանի հետ եկել է Դերենիկ Դեմիրձյանը: Մի անգամ (այս տարվա գարնանը) Իսահակյանի հետ եկավ Դավիթ Անանուրը: Վերջինիս հետ Քաջագունին ամեն օր հանդիպում էր 1925 թ. գարնանը, երբ նրանք երկուսը (և մի շարք այլ անձինք) ճաշում էին Խան-Աղովների մոտ: Անանուրի մասին Քաջագունին այսպես էր արտահայտվում. շատ թերություններ ունի, բայց ինձ նա դուր է գալիս, որովհետև հայ մարդ է: Մի անգամ նրա մոտ եղավ Գագա Տեր-Օհանովը (ռազմական դպրոցի նախկին վարիչ): Մի քանի անգամ եղել է ինձ. Ավայանը: Այն բանից հետո, երբ Քաջագունին ընտրվեց Հայաստանի տեխնիկական ընկերության նախագահ, երեկոներին նրա մոտ 2-3 անգամ հավաքվում էր 5-7 հոգուց բաղկացած խումբ: Նա ասում էր, որ դա Տեխնիկական ընկերության խորհրդի նիստ է: Այդ նիստերին եղածներից ինձ ծանոթ էին վերոնշյալ ինձ. Ավայանը և ինձ. Գասպարյանը (ԷԿՈՍՈ տեխնիկական կոմիտեի նախկին նախագահը): Մյուսները ծանոթ չէին, բոլորը ինձեներական համազգեստով էին: Ահա, որքան ես հիշում եմ, բոլորը, որ այդ տարիների ընթացքում եղել են նրա մոտ:

2. Նամակագրությունը: Նամակներ նա հազվադեպ էր ստանում, մեծ մասամբ արտասահմանից: Դրանց մեծ մասի ծրարների վրա Շեյխլանյան ազգանունն էր: Հենց նրան էլ նա հասցեագրում էր իր պատասխան նամակները: 2-3 նամակ Ամերիկայից են եղել: Ներքին նամակագրություն կարծես թե չի ունեցել՝ բացի տնեցիներին ամռանը Դիլիջան ուղարկած նամակներից:

3. Օրը մեծ մասամբ տնից դուրս էր անցկացնում: Ցերեկներն աշխատանքի էր: Ճաշից հետո 1-2 ժամով քնում էր: Հետո գնում և վերադառնում էր ժամը 8-9-ին, հաճախ՝ 11-ին: Իր ասելով՝ գնում էր համալսարան (դասախոսություններ), տեխնիկական բառարանի կազմման աշխատանքներին (Աճառյանի և Տոնյանի հետ), նիստերի (Պետպլան, Բանվորագյուղացիական տեսչություն, Համալսարան և

Թ. (ԺԵ) Գաբրի, թիվ 1 (57), հունվար-մարտ, 2017

ՎԿՎ համահայկական հանդես

¹⁷ Խոսքը ՀՍԽՀ Չեկայի և ապա Պետքաղվարչության նախագահ Սերգեյ Մելիք-Հովսեփյանի (Օսիպովի) մասին է:

այլն): Ասենք՝ այդ ամենը ճշտելը մեծ ջանքեր չի պահանջում: Ազատ երեկոներին նա մեծ մասամբ գրում էր: Ես աչքի էի անցկանցում այդ գրվածքները. դրանք բոլորը տեխնիկական բնույթի էին (իհարկե, նրանք, որ իմ ձեռքն էին ընկնում):

4. Սկզբնական շրջանում ես կարող էի լիակատար ազատությամբ հետևել նրան և ողջ ընտանիքին: Բայց այնուհետև՝ իմ կողմից թույլ տրված մի անսրբանկատությունից հետո, նրանք սկսեցին ինձ անվստահորեն վերաբերվել:

Քաջագնունին Սահիյանի հետ իմ ներկայությամբ հազվադեպ էր քաղաքական թեմաներով խոսում: Նույնը և իր մյուս հյուրերի հետ: Ավելի հաճախ՝ գրեթե ամեն օր, ինձ հետ էր նա խոսում, այնպես, որ նրա քաղաքական կերպարանքը, իհարկե, այն, որը ցույց էր տալիս, ինձ պարզ է:

Իր գաղափարախոսությամբ՝ նա կատարյալ բուրժուա է, խորհրդային կառավարությանը թշնամաբար է վերաբերվում: Տնտ. շինարարական գործում որևէ տիպի հաջողությունները ժխտում է: Ատում է, որ կոմունիստներն իրենք էլ ավելի ու ավելի են համոզվում նման պայմաններում առաջ գնալու անհնարիության մեջ: Ատում է, որ մենք արդեն անձնատուր ենք լինում ներքին (մասնավոր) և արտասահմանյան կապիտալի առջև: Արտաքին քաղաքականության բնագավառում կարծում է, որ մենք պատերազմ ենք ուզում, որ մենք եվրոպական տերություններին պատերազմ ենք փաթաթում, որ նրանք, հատկապես Անգլիան, պատերազմ չեն ուզում, իսկ մենք ուզում ենք դա նրան պարտադրել: Քանզի «դուք փակուղի եք ընկել, դուք այլևս շարժվելու տեղ չունեք, և դուք կարծում եք, որ ձեզ կփրկի համաշխարհային հեղափոխությունը, ինչին դուք ուզում եք հասնել պատերազմի օգնությամբ»: Մեր վիճակագրությանը նա չի հավատում: Մեր ազգային քաղաքականությունը նա համարում է ոչ անկեղծ, խորամանկ քայլ: Մի խոսքով՝ բոլոր հարցերում մեր հանդեպ մերժողական դիրք է բռնում: Իմ կողմից գրի առնված նրա մի քանի արտահայտություններ բավականին ճշգրիտ են նրան բնութագրում են.

1. «Ես կարծում եմ, որ Ջինովկի նամակը ինքնագիր է: Որովհետև այդպես է ասել Չերչիլը, իսկ անգլիացի ազնվականը չի կարող ստել»:

2. «Գյուղում մենք պետք է թույլ տանք կուլակին զարգանալ»:

3. «Ես կողմ եմ, որ Հայաստանն ընդգրկվի ԽՍՀՄ կազմում, քանի որ դա Հայաստանին ձեռնտու է: Բայց ես կգերադասեի, որ այն անգլիական գաղութ լիներ, որովհետև դա ավելի ձեռնտու կլիներ» և այլն:

Բայց մինևույն ժամանակ նրա մեջ մի հատկանիշ կա, որը շատ դժվար է հասկանալ: Նրա համար, իր խոսքերով, ահռելի դեր է խաղում տվյալ երկրի քաղաքացիությունը: Քանի որ նա ԽՍՀՄ քաղաքացի է, ապա դրանում տեսնում է այդ փաստից բխող մի շարք պարտավորություններ: Խոսելով ԽՍՀՄ-ի մասին նա միշտ ասում է «մենք», «մեզ», ինչը բավականաչափ զավեշտալի է ստացվում երբեմն: Նա կարծում է, որ ԽՍՀՄ յուրաքանչյուր քաղաքացի՝ անկախ իր քաղաքական համոզմունքներից, պետք է պաշտպանի իր երկիրը բոլոր և ամեն տեսակի իրադրությունների պարագայում: Այսպես. մի անգամ նա հարցրեց իր մեծ դստերը՝ Հրաչիկին, թե ինչ կլիներ, եթե նրա ձեռքն ընկնեք Կարմիր բանակի ռազմական հույժ գաղտնի փաստաթուղթ: Նա պատասխանեց. «Ինձնից ոչ մի ջանք չէր պահանջվի դա հանձնել, օրինակ, անգլիացիներին».: «Ստու՛մ ես»,-ասաց Քաջագնունին: Նա պնդեց իր ասածը: Այդժամ նա, վերին աստիճանի մոլեգնած, ասաց. «Եթե դու այդպես անես, իմացիր, սեփական ձեռքերովս քեզ կսպանեն»:

Այդպիսով նրա մեջ տարօրինակորեն միավորվում են այդ երկու հատկանիշները՝ բոլշևիկների հանդեպ թշնամական վերաբերմունքը և քաղաքացիական պարտականությունների «քաղաքացիության» ինչ-որ խորհրդավոր ըմբռնում:

Մի քանի խոսք պետք է ասեմ ավագ քրոջս՝ Հրաչիկի մասին: Չգիտեմ՝ մեզ մոտ այժմ նա տանու՛մ է արդյոք հակահեղափոխական աշխատանք: Բայց լիովին համոզված եմ, որ այդպիսի գործունեության համար գաղափարապես նա ամենա-

հարմար նյութն է:

Նախ՝ նրա անցյալը մութ է. [19]18-[19]19 թթ. նա նստած է եղել Չեկա-ում (Հյուսիսային Կովկասում), դատվել է, բայց Սորոկինյան¹⁸ խռովության ժամանակ նրա բոլոր գործերը ոչնչացման ենթարկվեցին, և նրան բաց թողեցին նյութերի բացակայության պատճառով: Երկրորդ՝ նա ատելությամբ է լցված «ընդհանրապես» աշխատավորների և մասնավորապես կոմունիստների հանդեպ: Բացի դրանից՝ նա, ըստ էության լինելով անսկզբունք մարդ, ամեն ինչի ընդունակ է՝ լրտեսություն, ահաբեկչություն, հրկիզումներ, մի խոսքով՝ այն ամենը, որ կարող է մեզ վնասել: Զանգվածների հետ աշխատանքի նա ընդունակ չէ: Եվ եթե հիմա նա ոչինչ չի անում, ապա միայն նրան բնորոշ պարկոտության, անտարբերության, կրավորականության, պասիվության հետևանքով: Նրա ամենաչնչին քաղաքական ակտիվությունը անպայմանորեն հակահեղափոխական ձևեր կընդունի: Նրան պետք է նշանառության տակ վերցնել:

Ընտանիքիս մյուս անդամների մասին ոչինչ ասել չեմ կարող. մայրս (նա 57 տարեկան է), եղբայրս (Ռուբենը) և քույրս (Մարգոն) լիովին մտերիմ են մեզ հետ, հակահեղափոխական ոչ մի գործողության ընդունակ չեն:

Եթե որևէ հարցի բավարար չեմ լուսաբանել, ապա կարող եմ լրացուցիչ տեղեկություններ տալ:

Այս մի քանի օրը ես դեռ Երևանում եմ լինելու: Եթե պետք զամ, ապա ինձ կարող եք գտնել ԼԿԵՄ Երևանի կոմիտեի միջոցով:

Կարեն Քաջազունի¹⁹
ԼԿԵՄ անդամ:

ՀԱՎ, Ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2083, թ. 4-6: Վավերացված պատճեն: Ձեռագիր: Թարգմանություն ռուսերենից:

N 7

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ

ՆԵՐՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՄԻՍԱՐԻԱՏ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ

Քաղ. Երևան

ՕՐԴԵՐ N 6/41

«28»-ը հուլիսի 1937 թ.

Տրված է ՆԳ Ժողկոմի պետանվտանգության վարչության աշխատակից Ար. Մովսեսյանին՝ Հովհաննես Հովհաննեսի Քաջազունուն խուզարկության և կալանքի ենթարկելու համար:

Հասցե՝ Գնունի 1, N 2

Հայկական ԽՍՀ Ներքին գործերի ժողովրդական կոմիսար պետանվտանգության մայր [Խ.] Միտղոսի /սպորազրություն/
Քարտուղար /սպորազրություն/

ԽՈՒԶԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

1937 թ. հուլիսի 29: Ես՝ ՀԽՍՀ ՆԳ Ժողկոմի ՊԱԿ 4-րդ բաժանմունքի 4-րդ

18 Նկատի ունի ռուսական բանակի սպա, կազակ, անարխիստ Իվան Սորոկինի Հյուսիսային Կովկասում բարձրացրած հակախորհրդային ապստամբությունը:
19 Ձեռագիր փաստաթղթի տարեթիվը չի նշված: Մակայն տեքստի բովանդակությունից կարելի է կռահել, որ այն գրվել է ամենայն հավանականությամբ 1928 թ.:

բաժնի պետս, Հարությունյանի, Մովսեսյանի և Ջամբեգյանի հետ համատեղ, Հայկ. ԽՍՀ ՆԳ Ժողկոմի N 6/41 օրդերի հիման վրա խուզարկություն անցկացրի քաղաքացի Հովհաննես Հովհաննեսի Քաջազունու (ք. Երևան, փ. Գնունի 1, բն. N 2 հասցեում բնակվող) տանը:

Խուզարկության իրականացման ընթացքում ներկա էին քաղաքացիներ Մարգարիտա Հովհաննեսի Քաջազունին և Սաթենիկ Դավթի Քաջազունին:

Համաձայն տրված ցուցումների՝ ձերբակալված են -----

Հայկ. ԽՍՀ ՆԳ Ժողկոմ ներկայացնելու համար բռնագրավված է հետևյալը.

1. Զանազան արգելված գրքեր – 220 հատ
2. Թելեր՝ կոճերով (արտասահմանյան) – 35 հատ
3. Ֆիննական դանակ – 1 հատ
4. Կոճակներ (արտասահմանյան) – 417 հատ
5. Արտասահմանյան կոֆեին – 4 տուփ
6. Բնափիռն (մորֆին) – 1 տուփ
7. Սոդա – 1 տուփ
8. Բենզոնատ հիդրարգիրում – 6 տուփ
9. Հինայի սրվակներ – 25 գր
10. Ֆինիցիտին – 100 գր
11. Հինայի բրոմհիդրիտ – 25 գր
12. Նովարսենոլ բեզո – 1 տուփ
13. Սատիտներ – 17 հատ
14. Չայնապնակ «Չախորդ օրեր» – 1 հատ
15. [չի կարդացվում]

Խուզարկության ընթացքում թույլ տրված անձշտությունների մասին, առարկաների, թանկարժեք իրերի և փաստաթղթերի կորստի վերաբերյալ զանգատներ *չկան:*

Արձանագրության մեջ տեղ գտած ամեն ինչ ձիշտ է, այն ընթերցված է մեզ, ինչի համար ստորագրում ենք (*ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ Է*)

Արձանագրության պատճենը ստացել է Մարգո Քաջազունին:

Ծանոթագրություն 1. Բոլոր պահանջներն ու հայտարարությունները պետք է ներառվեն արձանագրության մեջ մինչ այն ստորագրելը: Հետագայում արված ոչ մի բողոք և հայտարարություն չի ընդունվում:

2. Հարցերով դիմել պարետատուն՝ համապատասխան հասցեով:

ՁԵՐԲԱԿԱԿԱԾԻ ԱՆԿԵՏԱՆ

1. Ազգանուն՝*Քաջազունի*
2. Անուն և հայրանուն՝*Հովհաննես Իվանի/Հովհաննեսի*
3. Ծննդյան թիվը *1868*
4. Ծննդյան վայրը *Ախալքալաք*
5. Բնակության վայրը (հասցե) *Երևան, Գնունի1, N 2-61*
6. Մասնագիտությունը և մասնագիտացումը՝*Քաղաքացիական ինժեներ*
7. Ծառայության վայրը և պաշտոնը կամ զբաղմունքի բնույթը *Կոմունալ տնտ. ժողկոմ*
8. Անձնագիր
9. Սոցիալական ծագումը *Քահանայի որդի*
10. Հասարակական դիրքը *Ծառայող*
 - ա) Մինչև հեղափոխությունը *Ծառայող*
 - բ) Հեղափոխությունից հետո *Ծառայող*
11. Կրթությունը (ընդհանուր, մասնագիտական) *Բարձրագույն*

- 12. Կուսակցականությունը (անցյալում և ներկայում) *անկուսակցական*
- 13. Ազգությունը և քաղաքացիությունը *ԽՍՀՄ քաղաքացի*
- 14. Ռազմական հաշվառված պահեստայինի կատեգորիան և որտեղ է հաշվառված —
- 15. Ծառայությունը սպիտակ և այլ հակահեղափոխական բանակներում, մասնակցությունը հանցախմբերում և խորհրդային իշխանության դեմ ապստամբություններին (երբ և որպես ինչ) *Չկա*
- 16. Ինչ ճնշումների է ենթարկվել. խորհրդային իշխանության օրոք. դատվածություն, ձերբակալություն և այլն (երբ, որ մարմնի կողմից և ինչի համար) *Չկա*
- 17. Ընտանիքի կազմը *Կինը՝ Սաթենիկ, 67 տ., որդին՝ Ռուբեն, 39 տ., Հայկ. փրանսուզ. մեք. վարիչ, որդի՝ Կարեն, 32 տ., սովորում է Մոսկվայում, դուստր՝ Անահիտ, 45 տ., բժիշկ է Բաքվում, դուստր՝ Մարգո, 33 տ., ծառայում է որպես Առժողկոմ փնտրեսագետ:*

Ձերբակալվածի ստորագրությունը (Ստորագրված է Հովհ. Քաջազունի)

- 1. Հատուկ արտաքին տվյալներ _____
- 2. Ում կողմից և երբ է ձերբակալվել Հայկ. ԽՍՀ ՆԳ ԺՈՂԿՈՄ 29.07.1937 թ.
- 3. Հատուկ դիտողություններ _____
Անկետան լրացրած աշխատակցի ստորագրությունը (Ստորագրված է)
29.07.1937 թ.

Ծանոթագրություն. անկետան լրացվում է հստակ և ընթեռնելի՝ ձերբակալվածի խոսքից, և ստուգվում է փաստաթղթերով:

Հայկական ԽՍՀ

Ներքին գործերի ժողովրդական կոմիսարիատ: Պետական անվտանգության վարչություն

Հարցաքննության արձանագրություն

1937 թվականի նոյեմբեր ամսի 16-ի: Ես՝ ՊԱԿ վարչության ՆԳ ԺՈՂԿՈՄ 6-րդ բաժանմունքի 4-րդ բաժնի օպեր/լիազոր Մովսեսյանս, հարցաքննեցի

- 1. Ազգանուն՝ *Քաջազունի*
- 2. Անուն և հայրանուն՝ *Հովհաննես Հովհաննեսի*
- 3. Ծննդյան թիվը՝ *1868 թվի ծնունդ*
- 4. Ծննդյան վայրը՝ *Ախալքալաք, Վրացական ԽՍՀ*
- 5. Բնակության վայրը՝ *ք. Երևան, Գնունի 1, N 61*
- 6. Ազգություն և քաղաքացիություն՝ *ԽՍՀՄ քաղաքացի*
- 7. Անձնագիր՝ *Բռնագրավված է խուզարկության և ձերբակալման ժամանակ*
- 8. Զբաղմունքի տեսակը՝ *Կունոնալ փնտրեսության ժողկոմ Գիրապրեխնիկական խորհրդի գիրական քարտուղար*
- 9. Սոցիալական ծագումը՝ *Հայրը եղել է քահանա և ոստցիչ*
- 10. Սոցիալական դիրքը՝ (զբաղմունքի տեսակը և գույքային դրությունը)
ա) մինչև հեղափոխությունը՝ *ծառայող*
բ) հեղափոխությունից հետո՝ *ծառայող*
- 11. Ընտանիքի կազմը՝ *կին՝ Սաթենիկ, ապրում է ք. Երևանում, դուստր՝ Անահիտ, բժիշկ է, աշխատում է ք. Բաքվում, դուստր՝ Մարգո, աշխատում է Առժողկոմ փնտրեսագետ, բնակվում է ք. Երևանում, որդի՝ Ռուբեն, աշխատում է Հայրրանսի վերանորոգման արհեստանոցի ժողկոմ, բնակվում է ք. Երևանում, որդի՝ Կարեն, սովորում է Մոսկվայի կինեմատոգրաֆիայի ինստիտուտում:*
- 12. Կրթությունը՝ *Բարձրագույն, քաղաքացիական ինժեներ:*
- 13. Կուսակցականությունը (անցյալում և ներկայում)՝ *1893-1923 թթ. դաշնակցական, այժմ՝ անկուսակցական:*

14. Ինչպիսի ճնշումների է ենթարկվել. դատվածություն, ձերբակալություն և այլն (երբ, ինչ մարմնի կողմից և ինչի համար) ———
- ա) մինչև հեղափոխությունը՝ 1910 թվին մեղադրվել է որպես դաշնակցական, դրամական գրավի դիմաց ազատ է արձակվել և փախել ստրասսահման՝ Ֆրանսիա:
- բ) 1921 թվի փետրվարի սկզբին ձերբակալվել է Հայաստանի չեկայի կողմից և ազատ է արձակվել ավանյուրայի ժամանակ դաշնակների կողմից
15. Ինչ պարգևներ ունի (շքանշան, պատվոգիր, զենք և այլն) խորհրդային իշխանության օրոք՝ չկա
16. Ռազմական պահեստայինի հաշվառման կատեգորիան և որտեղ է հաշվառված՝ գորակոչային փարիքից մեծ է
17. Ծառայությունը Կարմիր բանակում (կարմիր գվարդիայում, պարտիզանական ջոկատներում)՝ չկա
18. Ծառայությունը սպիտակների մեջ և այլ հակահեղափոխական բանակներում (երբ, որպես ինչ)՝ չկա
19. Մասնակցությունը հանցախմբերում, հակահեղափոխական կազմակերպություններում և ապստամբություններում՝ չկա
20. Տեղեկություններ հասարակաքաղաքական գործունեության մասին ———

(Սպորազրված է Հովհ. Քաջագունի)

Ծանոթագրություն. արձանագրության յուրաքանչյուր էջը պետք է հաստատված լինի հարցաքննվողի ստորագրությամբ, իսկ վերջինը՝ նաև հարցաքննողի:

ՀԱԱ, ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2083, թ. 10-14: Վավերացված պատճեն: Զեռագիր: Թարգմանություն ռուսերենից:

N 8

**Մեղադրյալ Հովհաննես Հովհաննեսի Քաջագունու ցուցմունքները
16.11.1937 թվականի**

Հարց. Դուք մեղադրվում եք նրանում, որ մի շարք տարիների ընթացքում եղել եք հակահեղափոխական «Դաշնակցություն» կուսակցության անդամ և վարել եք հակախորհրդային ակտիվ գործունեություն:

Այդ մասին ցուցմունքներ տվեք:

Պատասխան. 1884 թ. ես, լինելով 5-րդ դասարանի աշակերտ Թիֆլիսի ռեալական դպրոցում, հավատում էի աշակերտական նարոդովոլեցական կազմակերպությանը, որտեղ նույնպես հայեր կային:

1889-1893 թթ. ես վերջապես հայկական ազգային բնույթ ունեցող ուսանողական կազմակերպության մեջ էի: Իսկ հետագայում այդ և համանման կազմակերպություններից ձևավորվեց «Դաշնակցություն» կուսակցությունը:

1893 թ. լինելով քաղաք Բաքվում՝ ես մտա «Դաշնակցություն» կուսակցության շարքերը, որոնց անդամներից հիշում եմ Դավթյան Ներսեսին և բժիշկ Զայանին:

1895 թ. տեղափոխվեցի Բաթումի, որտեղ մնացի մինչև 1896 թ.: Դաշնակներից ես հիշում եմ Մարտին Շատիրյանին, որն այժմ Իրանում է: Լինելով Բաթումիում, իսկ հետո նաև Թիֆլիսում ես համագործակցում էի իշխան Գ. Մ. Թումանովի կողմից հրատարակվող «Новое обозрение» [«Նոր հանդես»] թերթին:

1898-1899 թթ. քաղաք Թիֆլիսում էի, որտեղ աշխատանքային գործով կապված էի Միքայելյան Քրիստափորի, Զավարյան Սիմոնի, Ստեփան Զորյանի («Դաշնակցություն» կուսակցության հիմնադիրների) հետ: Լինելով Թիֆլիսում՝ ես հանդես էի գալիս զեկուցումներով, հաղորդումներով, որոնցում տարածում էի «Դաշ-

նակցություն» կուսակցության գաղափարները:

1899 թ. մինչև 1906 թ. ես քաղաք Բաքվում էի, որտեղ նույնպես ինձ առաջարկեցին աշխատանքային հավաքություններին ելույթ ունենալ «Դաշնակցություն» կուսակցության գաղափարներով: 1906-1907 թթ. եղել եմ քաղաք Թիֆլիսում, որտեղ դարձյալ ինձ աշխատանք էին տալիս: Զբաղվում էի Անդրկովկասում տեղական ինքնակառավարման հիմնարկներ [զեմստով] մտցնելու հարցերով: Նշված իսկ տարիներին գրել եմ մի քանի հոդված դաշնակցական թերթերում:

1907-1910 թթ. գտնվել եմ քաղաք Բաքվում, որտեղ նույնպես կուսակցական աշխատանք էի տանում, միաժամանակ աշխատում էի հայկական եկեղեցու շինարարության վրա:

1910 թ. Բաքվի ժանդարմերիայի կողմից մեկուկես ամիս ձերբակալված եմ եղել: Ազատվելուց հետո փախել եմ արտասահման (ազատվել եմ 10.000 ռուբլի դրամական գրավի դիմաց):

1910-1914 թթ. ես արտասահմանում էի՝ Ֆրանսիայում, Բելգիայում և Թուրքիայում՝ Վանում: 1914 թ. սեպտեմբեր ամսի վերջին ժամանեցի Թիֆլիս, որտեղ ապրել եմ մինչև 1917 թ. և նշանակված եմ եղել որպես Հայոց ազգային բյուրոյի քարտուղար (1915-16 թթ.), որը գլխավորապես կազմակերպում էր հայ կամավորական ջոկատները, որոնք հիմնականում ղեկավարվում էին «Դաշնակցություն» կուսակցության կողմից:

1917 թ. մինչև 1918 թ. հունվարը եղել եմ Բաքու քաղաքում, որտեղ եղել եմ Հայոց Ազգային խորհրդի նախագահ, ք. Բաքվում ժամանակավոր կառավարության անդամ, քաղաքային դումայի անդամ և ընտրվել եմ որպես համառուսաստանյան սահմանադիր ժողովի անդամ: 1918 թ. հունվար ամսին ժամանեցի Թիֆլիս, որպեսզի մեկնեմ Մոսկվա-Պետրոգրադ՝ սահմանադիր ժողովին մասնակցելու համար, բայց գնալ չհաջողվեց, և ես մնացի ք.Թիֆլիսում ու Անդրկովկասյան սեյմի անդամ էի, միաժամանակ կառավարության անդամ էի Գեկեչկորիի ու Չխենկելու կաբինետներում՝ որպես հանրային խնամատարության նախարար և անպորտֆել նախարար: Մեկնել եմ Տրայպիգոն և Բաթումի որպես թուրքական կառավարության հետ բանակցություն վարող պատվիրակության անդամ:

1918 թ. Անդրկովկասյան սեյմի տրոհումից հետո ես եկա Երևան և ընտրվեցի դաշնակցական կառավարության վարչապետ, որի պաշտոնում էլ մնացի մինչև 1919 թ. սեպտեմբեր ամիսը:

1919 թ. դաշնակցական կառավարության և դաշնակցական խորհրդարանի որոշմամբ գործուղված եմ եղել Ֆրանսիա, Անգլիա և ԱՄՆ՝ դաշնակցական Հայաստանի համար տնտեսական և ֆինանսական օգնություն ստանալու նպատակով նշված բուրժուական պետությունների հետ բանակցություններ վարելու:

Փարիզում ես տեսնվեցի արտաքին գործերի նախարարի օգնականներից մեկի հետ՝ Գու անունով: Լոնդոնում կառավարչական դեմքերից ոչ մեկի հետ չեմ կարողացել հանդիպել: Վաշինգտոնում հանդիպել եմ սենատի՝ հայկական հարցերով հատուկ հանձնաժողովի հետ:

1920 թ. հոկտեմբերին վերադարձա Երևան և նշանակվեցի դաշնակցական խորհրդարանի նախագահ, որի պաշտոնում մնացի մինչև Հայաստանի խորհրդայնացումը:

Հայաստանի խորհրդայնացումից հետո՝ փետրվար ամսին, այսինքն՝ մինչև դաշնակցական հակախորհրդային ավանտյուրան, ես ձերբակալված էի քաղ. Երևանում և ազատվել եմ դաշնակների կողմից, Հայաստանում 1921 թ. փետրվարյան դաշնակցական ավանտյուրայի ժամանակ, այսինքն՝ 14-15 օր անց:

Դաշնակցական հակախորհրդային ավանտյուրայի ճշշումից հետո դաշնակցական կառավարության մյուս անդամների հետ միասին ես մեկնեցի Իրան, որտեղից՝ 1921 թ. Հնդկաստանով, Եգիպտոսով և Կոստանդնուպոլսով (Ստամբուլ) ժամանեցի Բուխարեստ (Ռումինիա), որտեղ մնացի մինչև 1924 թ. աշուն:

1924 թ. եկել են ԽՍՀՄ և ընդհուպ մինչև ձերբակալության օրը գտնվել են քաղ. երևանում, որտեղ աշխատել են խորհրդային զանազան հաստատություններում:

Հարց. Հետաքննությունն ունի տվյալներ, համաձայն որոնց՝ դուք ԽՍՀՄ վերադարձից հետո շարունակել եք Ձեր հակահեղափոխական դաշնակցական աշխատանքը:

Այս մասին ցուցմունքներ տվեք:

Պատասխան. ԽՍՀՄ վերադարձից հետո ես հակահեղափոխական աշխատանք չեմ տարել:

Հարց. ԽՍՀՄ վերադարձից հետո դաշնակներից ու՞մ հետ եք հանդիպել:

Պատասխան. ԽՍՀՄ գալուց հետո ես հանդիպել եմ հետևյալ դաշնակներին հետ.

1. Ղազարյան Արշակի՝ հայտնի դաշնակ, այժմ ձերբակալված է, մեկ անգամ նա իմ տանն է եղել, և մեկ անգամ ես եղել եմ նրա ծառայության վայրում: Ինչպես նաև փողոցում ենք հանդիպել:

2. Հակոբյան Սիմոնի՝ նրա հետ միասին ես հաճախ գնում էի ճաշարան՝ ճաշելու 1924 թվին²⁰, դրանից հետո ես նրա հետ փողոցում էի հանդիպում:

3. Իսահակյան Ավետիքի՝ մի քանի անգամ նա եղել է իմ տանը:

4. Տիգրանյան Սիրականի՝ նախկին դաշնակցական նախարար, մեկ անգամ եղել է իմ տանը, ինչպես նաև մենք հազվադեպ հանդիպում էինք փողոցում:

5. Դավիթ Անանունի՝ մեկ անգամ եղել է իմ տանը, դա եղել է իր ձերբակալությունից առաջ:

6. Ուն Մնարի²¹ հետ (ազգանունը չեմ հիշում)՝ նրա հետ հանդիպել եմ փողոցում: Մնարի հետ առաջին անգամ ծանոթացել եմ 1919-1920 թթ.՝ Ամերիկայում, որտեղ նա «Դաշնակցություն» կուսակցության շարքերում էր ընդգրկված: Եկել է ԽՍՀՄ խորհրդայնացումից հետո:

7. Վահան Թոթովենցի՝ գրող է, այժմ ձերբակալված, նրա հետ ես հանդիպում էի փողոցում:

Թե ուրիշ էլ ում հետ էի հանդիպում, չեմ կարողանում մտաբերել:

Հարց. Հետաքննությունը պահանջում է ցուցմունքներ տալ ԽՍՀՄ գալուց հետո Ձեր հակահեղափոխական դաշնակցական աշխատանքի մասին, ինչը փորձում եք թաքցնել:

Պատասխան. Կրկնում եմ, որ ես ԽՍՀՄ գալուց հետո թեև հանդիպում էի վերը նշված դաշնակների, ինչպես նաև այժմ ազատագրված գրող Զապել Եսայանի հետ, բայց ես դաշնակցական աշխատանք չեմ վարել:

Հարց. Ձեր որդի Կարեն Քաջազունին նույնպես պնդում է, որ ԽՍՀՄ վերադառնալուց հետո Դուք շարունակում էիք մնալ դաշնակ:

Պահանջվում է ձյմարիտ ցուցմունքներ տալ:

Պատասխան. Իմ որդի Քաջազունի Կարենը չի կարող ինձ գրպարտել, բայց եթե նա մամուլում հանդես է եկել իմ դեմ մեղադրանքով, թե ես դաշնակ եմ մնացել, ես դա բացատրում եմ նրանով, որ նա ինձ չի հասկացել:

Արձանագրությունը գրված է իմ խոսքից՝ ձշգրտորեն, ինչի համար ստորագրում եմ:

(Ստորագրված է Հովհ. Քաջազունի)

Հարցաքննեց ՆԳԺԿ ՊԵՏԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ 6-րդ
բաժանմունքի 4-րդ բաժնի օպեր/լիազոր
Պետանվտանգության լեյտենանտ Մովսեսյան /ստորագրություն/

ՀԱՄ, ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2083, թ. 15-20: Վավերացված պատճեն: Ձեռագիր:

²⁰ Թվականը ճիշտ չէ նշված, որովհետև նա 1924 թվին է Խորհրդային երկիր վերադարձել:

²¹ Հավանաբար խոսքը Մնար Մնարյանի (Նարինյան) մասին է:

**Թարգմանությունն ուսերենից:
N 9**

ԱՐԽԻՎ

«ՀԱՍՏԱՏՈՒՄ ԵՄ»:
ՀԽՍՀ ՆԳ ԺՈՂԿՈՄ
պետանվտանգության ավագ լեյտենանտ
ԿՈՆԴԱԿՈՎ
1937թ. նոյեմբեր

N 19291 հետաքննչական գործով
Հովհաննես Հովհաննեսի Քաջագունու մեղադրանքի առիթով

ՄԵՂԱԴՐԱԿԱՆ ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Ես՝ ՀԽՍՀ ՆԳ ժողկոմատի պետանվտանգության վարչության 6-րդ բաժանմունքի 4-րդ բաժնի օպեր/լիազոր, պետանվտանգության լեյտենանտ Ա. Մովսեսյանս, 1937թ. նոյեմբերի 26-ին քննելով կադրային դաշնակ Հովհաննես Հովհաննեսի Քաջագունու (ծնվ. 1868 թ., քղք. Ախալքալաք, Վրացական խորհրդային սոցիալիստական հանրապետություն) մեղադրանքի առիթով հետաքննչական գործը, Պարզեցի հետևյալը.

Հովհաննես Հովհաննեսի Քաջագունուն 1893 թվականից ակտիվ կադրային դաշնակ է: Դաշնակցական առաջնորդներից և «Դաշնակցություն» կուսակցության կազմակերպիչներից մեկը: Դաշնակցական ակտիվ աշխատանք է տարել, կապված է եղել Ռուսաստանի և արտասահմանի բոլոր երևելի դաշնակների հետ, բազմիցս ընտրվել է որպես Կենտկոմ-ի և Դաշնակցության Բյուրոյի անդամ:

Դաշնակցական կառավարության օրոք վարչապետ է եղել: 1920 թ. Հայաստանի խորհրդայնացումից հետո ձերբակալվել է և ապա ազատ է արձակվել դաշնակների հակախորհրդային ավանտյուրայի ժամանակ: Դաշնակ-ավանտյուրիստների մասնակից և ոգեշնչող: Ավանտյուրայի ճնշումից հետո գաղթել է Իրան, որտեղից մեկնել է եկել Ֆրանսիա, ուր ակտիվ դաշնակցական և հակախորհրդային աշխատանք է կատարել Հայաստանի սպիտակ վտարանդիների շրջանակում: ԽՍՀՄ է վերադարձել 1924 թվականին:

Մինչ ձերբակալությունը ապրելով խորհրդային Հայաստանում շարունակել է մնալ երդվյալ դաշնակ-ազգայնական:

Իրեն մեղավոր է ճանաչել ՄԱՍՄԱԲ:

Ո Ր Ո Շ Ե Ց Ի

Հովհաննես Հովհաննեսի Քաջագունու մեղադրական գործը քննության ուղարկել ՀԽՍՀ ՆԳ ժողկոմ Եռյակին:

Պետանվտանգության վարչության 6-րդ բաժանմունքի 4-րդ բաժնի օպեր/լիազոր, պետանվտանգության լեյտենանտ *ՄՈՎՍԵՍՅԱՆ*

«ՀԱՄԱՁԱՅՆ ԵՄ»:

Պետանվտանգության վարչության 3-րդ բաժանմունքի 4-րդ բաժնի պետի տեղակալ, պետանվտանգության կրտսեր լեյտենանտ *ԻՍՐԱՅԵԼՅԱՆ /սպորազրություն/*

ՏԵՂԵԿԱՆՔ: Կալանավորյալ Քաջագունունին Երևանի բանտում է գտնվում 1937 թ. հուլիսի 29-ից:

պետանվտանգության վարչության 6-րդ բաժանմունքի 4-րդ բաժնի օ/լիազոր պետանվտանգության ավագ լեյտենանտ *ՄՈՎՍԵՍՅԱՆ /սպորազրություն/*

ՀԱԱ, ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2083, թ. 21: Վավերացված պատձեն: Մեքենագիր:

Թ. (ԺԵ) րաբի, թիվ 1 (57), հունվար-մայր, 2017

ՎՎՎ համահայկական հանդես

Թարգմանություն ռուսերենից:
N 10

Քաղվածք արձանագրությունից N 49
Հայկական ԽՍՀ Ն. Գ. Ժ. Կ. Եռյակի նիստ

5-ը դեկտեմբերի, 1937 թ.

Լսեցին:

38. ՀԽՍՀ ՆԳԺԿ պետանվտանգության վարչության 4-րդ բաժնի N 19291 գործը Հովհաննես Հովհաննեսի Քաջագունու (ծնվ. 1868 թ., Երևան քաղաքի բնակիչ, ծառայող) մեղադրանքի առիթով:

Մեղադրվում է նրանում, որ «Դաշնակցություն» կուսակցության կազմում է եղել 1893 թվականից: Դաշնակցական առաջնորդներից և «Դաշնակցություն» կուսակցության կազմակերպիչներից մեկը: Դաշնակցական ակտիվ աշխատանք է տարել, կապված է եղել երևելի դաշնակների հետ: Դաշնակցական կառավարության օրոք վարչապետ է եղել: 1920 թ. Հայաստանի խորհրդայնացումից հետո ձերբակալված է եղել և դաշնակների կողմից ազատ է արձակվել: Դաշնակցական ավանադուրայի ճնշումից հետո գաղթել է Իրան, վերադարձել է 1924 թվականին:

Մինչև ձերբակալության օրը շարունակել է մնալ համոզված դաշնակ-ազգայնական:

Որոշեցին:

Հովհաննես Հովհաննեսի ՔԱՋԱԳՆՈՒՆՈՒՆ –

Գ Ն Դ Ա Կ Ա Հ Ա Բ Ե Լ, անձամբ նրան պատկանող գույքը բռնագրավել:

Ճիշտ է: Հայկական ԽՍՀ ՆԳԺԿ Եռյակի քարտուղար Գրիգորյան (*ստորագրություն*)

ՀԱԱ, ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2083, թ. 22: Վավերացված պատճեն: Հաստատված է ՆԳԺԿ-ի կնիքով: Մերենագիր: Թարգմանություն ռուսերենից:

N 11

ԱԿՏ

Բանտարկյալ Հովհաննես Հովհաննեսի Քաջագունին՝ (Ընդգծված է: - Ա. Հ.) 70 տարեկան, թոքախտով հիվանդ և «ձերունական» թուլությամբ, ընդունվել է Երևանի բանտային հիվանդանոց 11/ХІІ.1937 թ.: Հիվանդանոցում լինելով դեկտեմբերի 22-ին՝ թոքերի գրիպային բորբոքում է ստացել: Մահացել է սույն տարվա 15/1, ժամը 6-ին²²:

Ախտորոշում: Թոքախտ և գրիպ:

Բանտի գլխավոր բժիշկ՝ (*ստորագրություն*)
15.01.1938 թ.

ՀԱԱ, ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2083, թ. 23: Վավերացված պատճեն: Ձեռագիր: Թարգմանություն ռուսերենից:

²² Հարկ է նշել, որ բանտի բժշկի կազմած ակտը ճիշտ չի ընթերցվել. հետագա մի շարք փաստաթղթերում կարելի է հանդիպել, որ իբր Հ. Քաջագունին մահացել է 1937 թ. դեկտեմբերի 22-ին: Այնինչ բերված փաստաթղթում հստակ նշված է, որ նա մահացել է 1938 թ. հունվարի 15-ին և հենց նույն օրն էլ կազմվել է մահվան մասին ակտը: Հետագա փաստաթղթերում նրա մահվան վավեր ամսաթիվ համարել 1938 թ. հունվարի 15-ը:

N 12
ԽՍՀՄ
ԴԱՏԱԽԱՋՈՒԹՅՈՒՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ
ԴԱՏԱԽԱՋՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐԽԻՎ

Երևան, Շահումյան, N 6

«01»-ը օգոստոսի, 1955 թ.
ԳԱՂՏՆԻ
օրինակ N1

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻՆ ԱՌԸՆԹԵՐ ՊԱԿ ՆԱԽԱԳԱՀ
ԳՆԴԱՊԵՏ ընկ. [ԳԵՈՐԳԻ] ԲԱԴԱՄՅԱՆՑԻՆ

Լրացուցիչ ստուգման համար կից ուղարկում եմ արխիվահետաքննչական գործը՝ Հովհաննես Հովհաննեսի Քաջազունու մեղադրանքի առիթով, խնդրում եմ Հ. Հ. Քաջազունու դատեր՝ Սարգսիտա Հովհաննեսի Քաջազունու բողոքարկման հիման վրա կարգադրություն անել համապատասխան բաժնին՝ ստուգելու Հ. Հ. Քաջազունու ձերբակալության և դատապարտման հիմնավորվածությունը:

Ինչպես երևում է գործի նյութերից, Հ. Հ. Քաջազունին ձերբակալվել է ՆԳԺ ժողկոմատի օպերատիվ տվյալների և նրա որդու՝ նախկին ՆԳԺ-ական Մելիք-Օսիպովին հասցեագրված նամակի հիման վրա:

Հ. Հ. Քաջազունին իրեն մեղավոր չի ճանաչել հակախորհրդային աշխատանք կատարելու մեղադրանքի մեջ:

Գործով հիմնականում պետք է պարզել հետևյալը.

Անտարակույս, Քաջազունին «Դաշնակցություն» կուսակցության առաջնորդներից է եղել: Անհրաժեշտ է պարզել՝ Հայաստանի խորհրդայնացումից հետո հակախորհրդային ինչպիսի աշխատանք է կատարել նա խորհրդային պետության դեմ:

ՆԳԺ-ի Եռյակի որոշման մեջ չի ասվում, թե կոնկրետ ինչպիսի հակահեղափոխական աշխատանք է կատարել Քաջազունին:

Այդ նույն որոշման մեջ թվարկվում է Քաջազունու աշխատանքը մինչև Հայաստանի խորհրդայնացումը և ավարտվում է հետևյալ խոսքերով.

«Մինչև ձերբակալության օրը նա շարունակել է մնալ երդվյալ դաշնակազգայնական»:

Չնայած նրան, որ Եռյակի՝ Քաջազունու վերաբերյալ որոշումը ի կատար չի անվել, այնուամենայնիվ ստուգման ընթացքում անհրաժեշտ է պարզել, թե որքանով է հիմնավորված եղել նրան ներկայացված մեղադրանքը:

Լրացուցիչ ստուգումից հետո խնդրում եմ գործը վերադարձնել մեզ՝ գործի վերաբերյալ վերջնական որոշում կայացնելու համար:

Հավելված. Գործը՝ 2 հատոր, բողոք՝ 4 էջ:

Հայկական ԽՍՀ դատախազի տեղակալ
Արդարադատության վեցերորդ դասի
պետական խորհրդական,
(ստորագրություն) Կ. Ս. Քալանթարյան

Տ. Ավանեսով – Ի կատարումն/ 03.08.1955 թ.

Կնյազյան – Փոխանցել հետաքննչական բաժին/ 05.05.1955 թ.

Գասպարյանին ի կատարումն / 06.05.1955 թ

Քալանթարյան – Բողոքը ստացված չէ:

Թ. (ԺԵ) ԳԱՐԻ, թիվ 1 (57), հունվար-մարտ, 2017
ՎԿՎ համահայկական հանդես

**ՀԱՍ, ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2083, թ. 24: Վավերացված պատճեն: Մերենագիր:
Թարգմանությունն ռուսերենից:**

N 13

ՀԱՏՈՒԿ ԳՈՐԾԵՐՈՎ ԴԱՏԱԽԱՋ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ ԴԱՏԱԽԱՋԻ ՏԵՂԱԿԱԼ

ընկ. ՔԱԼԱՆԹԱՐՅԱՆ Քալանթարին
(Հասցե՝ Երևան, Ստալինի պողոտա, N 5, մուտք 2, բն. 12)

ԴԻՄՈՒՄ

1937 թ. հուլիսի 28-ին Հայկական ԽՍՀ ՆԳԺԿ-ի կողմից ձերբակալվել է հայրս՝ Հովհաննես Հովհաննեսի Քաջագունին՝ ծնվ. 1868 թ.: Նախկինում նա եղել է «Դաշնակցություն» կուսակցության երևելի անդամ, Մինիստրների խորհրդի առաջին կազմի անդամ, իսկ Հայաստանում խորհրդային իշխանության հաստատման նախօրեին ընտրվել է Հայկական հանրապետության խորհրդարանի անդամ:

Հորս ձերբակալությունը ես համարում եմ ոչ միայն իրավաբանորեն անթույլատրելի, այլ նաև քաղաքական մեծագույն անարդարության գործողություն, հետևյալ նկատառումներով.

1. Ըստ 1920 թ. դեկտեմբերի 2-ից գործող միջազգային իրավական պայմանագրի՝ կնքված ՌԽՖՍՀ դիվանագիտական ներկայացուցչի և Հայկական հանրապետության մինչխորհրդային կառավարության միջև, ոչ միայն էսէռները և էտդեկները, այլ նաև դաշնակցականները և զինծառայողները իրենց մինչխորհրդային գործունեության համար նոր Խորհրդային իշխանության առաջ պատասխան չէին տալիս և չպիտի չենթարկվեն քաղաքական և իրավաբանական հետապնդումների:

Այդ միջազգային իրավական պայմանագիրը սահմանադրական կարգով վավերացվել է ՌԽՖՍՀ Համառուսաստանյան կենտրոնական գործադիր կոմիտեի կողմից:

2. Երևանում խորհրդային իշխանության վերականգնումից հետո Հայեղկոմը հրատարակել է ընդհանուր ներման մասին երկու դեկրետ, ընդ որում ըստ համընդհանուր և լիակատար քաղաքական համաներման վերաբերյալ երկրորդ դեկրետի (1921 թ. ապրիլի 23), առանց բացառության բոլոր ռազմական, քաղաքացիական և քաղաքական գործիչները իրենց գործունեության համար (նույնիսկ 1921 թ. փետրվարի 18-ից ապրիլի 23-ը տեղի ունեցած քաղաքացիական պատերազմում), անվերապահորեն համաներվում էին, ազատվում բանտերից և վերականգնվում էին նրանց քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքները, իսկ խորհրդային պաշտոնակատար անձինք համաներման դեկրետի խախտման համար ենթակա էին խստագույն դատական պատասխանատվության և խիստ պատժի:

Այսպիսով, Հովհ. Քաջագունու ձերբակալությունը նրա անցյալ գործունեության համար աղաղակող անօրինություն էր, եթե նույնիսկ նրա մինչխորհրդային գործունեության մեջ ՆԳ ժողկոմ հին դեկավարության տեսակետից եղել են կամ, ավելի ճիշտ, կարող էր լինել որևէ դատապարտելի բան:

Այսպիսին է իմ հոր «գործի» իրավաբանական կողմը:

3. Բայց ես հորս ձերբակալությունը համարում եմ միաժամանակ նաև քաղաքական աղաղակող անարդարության գործողություն, քանի որ Հովհաննես Քաջագունին, լինելով մինչխորհրդային Հայաստանի կռալիցիոն կառավարության վարչապետ, Համառուսաստանյան խորհրդային ֆեդերացիայի դեմ ուղղված ոչինչ չի արել: 1918 թ. օգոստոսի 1-ի իր կառավարական դեկլարացիայում նա ընդգծում էր, որ այդ հարկադրորեն կազմակերպված ժամանակավոր կռալիցիոն կառավարությունը խնդիր է դրել կործանման դատապարտված հայ ժողովրդին փրկելու սովահարությունից և անիշխանությունից: Խորհրդային իշխանության դեմ պայ-

քարի մասին խոսք էլ չէր կարող լինել այդ դարաշրջանում, քանի որ սովից և տիֆից մեռնող Հայաստանը խորհրդային Ռուսաստանից անջատված էր Վրաստանով, Ադրբեջանով, Լեռնական հանրապետություններով, Թերեք-Կուրան-Դոն-Ուկրաինական և այլ կառավարություններով և ոչ մի քաղաքական հարաբերություն չի ունեցել խորհրդային Ռուսաստանի հետ:

1919 թ. գարնանը Հ. Քաջազունին թողեց Հայաստանը և մեր ժողովրդին համատարած սովից ու հիվանդություններից փրկելու գործով մեկնեց արտասահման: Արտասահմանում նա մնաց մինչև 1920 թ. ուշ աշուն և վերադարձավ Հայաստանում խորհրդային իշխանության հաստատումից քիչ առաջ: Հորս վերադարձին խորհրդարանը արձակված էր, դրա համար էլ նա իրեն ոչնչով ցույց չտվեց որպես խորհրդարանի նախագահ: Միակ բանը, որ այդ ընթացքում արել է, մասնակցությունն է անխտիր բոլոր աշխատավոր հայերին բնաջնջող թուրքական հորդաների դեմ պայքարին: Հայրս, չնայած իր տարիքին, գնաց որպես կամավոր շարքային:

Այսպիսով, Հովհաննես Քաջազունին ոչ մի մասնակցություն չի ունեցել միատարր-դաշնակցական հակախորհրդային կառավարությանը և մայիսյան ապստամբության ու հաջորդ իրադարձությունների ժամանակ լինելով արտասահմանում՝ չի մասնակցել և չէր կարող մասնակցած լինել դաշնակցական-կուսակցական հակախորհրդային գործունեության մեջ²³:

4. Հայաստանում Խորհրդային իշխանության հաստատման առաջին իսկ օրվանից նա ազնվորեն և բարեխղճորեն աշխատել է իրեն վստահված պաշտոնում: Իսկ փետրվարյան հակախորհրդային ապստամբության ժամանակ նա հրաժարվել է դաշնակցական կառավարությանը մասնակցությունից, իսկ տարագրության մեջ նա հանդես եկավ իր նախկին կուսակցության դեմ՝ պահանջելով «Դաշնակցության» լիակատար լուծարում, և կոչ անելով համակողմանի օգնություն ցույց տալ Խորհրդային կառավարությանը, որը խորհրդային Մեծն Ռուսաստանի օգնությամբ է փրկվել հայ ժողովրդին անխուսափելի կործանումից: Արտասահմանում էլ նա հանդես եկավ «Դաշնակցությունը անելիք չունի այլևս» հանրահայտ գրքով: Այդ գիրքը երկու անգամ վերահրատարակվել է Հայաստանում խորհրդային իշխանության կողմից հայերեն և Թիֆլիսում՝ ռուսերեն թարգմանությամբ «Заккнига» խորհրդային-կուսակցական հրատարակչության կողմից: Դա ուժեղագույն բարոյաքաղաքական հարված է հասցրել «Դաշնակցություն» կուսակցությանը:

1923 թ. հայրս հայ մտավորականության մյուս երևելի ներկայացուցիչների հետ վերադարձավ Հայաստան և Խորհրդային միություն ժամանելու առաջին օրվանից ընդհուպ մինչև ձերբակալության օրը նա անձնվիրաբար տվեց ինժեներ-շինարարի և ճարտարապետի իր գիտելիքները Խորհրդային իշխանությանն ու մեր ժողովրդին ինչպես անմիջական գործնական աշխատանքով, այնպես էլ որպես գիտական աշխատող՝ Երևանի պոլիտեխնիկական ինստիտուտի պրոֆեսոր:

Հայաստան վերադարձի առաջին իսկ օրվանից նա անվերապահորեն հեռացավ քաղաքական կյանքից ու գործունեությունից և ամբողջությամբ տրվեց իր Հայրենիքի վերածննդի մեծ գործին՝ հանուն հարազատ ժողովրդի երջանկության:

5. 69 տարեկան հասակում ձերբակալվեց Հովհաննես Քաջազունին: Նրա ընտանիքին առ այսօր անհայտ է՝ արդյոք նրան ներկայացվել է կոնկրետ և որոշակի մեղադրանք: Անհայտ է նաև նրա հետագա ձակատագիրը: Մասնավոր տվյալներով՝ ոչ այն է՝ 1937 թվի վերջին, ոչ այն է՝ 1938 թվի սկզբին նա մահացել է կենտրոնական բանտի հիվանդանոցում, թեև ՆԳԺԿ ՊԱՆ հին ղեկավարության օրոք մեզ տեղեկացրել է, որ նա դատապարտվել է 10 տարվա ազատազրկման ուղղիչ աշխատանքային ճամբարում առանց նամակագրության իրավունքի:

Ամբողջ շարադրանքի հիման վրա խնդրում եմ. ա) տեղեկացնել իմ հոր՝ Հովհաննես Քաջազունու ձակատագրի մասին, բ) եթե նա դատապարտված է եղել,

23 Նկատի ունի ՀՅԴ Բյուրո-կառավարությունը:

ապա վերանայել նրա գործը՝ իրավունքների վերականգնման վրա հսկողության կարգի համաձայն:

(Մ. Հ. Քաջազունի)

22-ը հունիսի, 1955 թ.

Ք. Երևան

ՀԱԱ, ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2083, թ. 25-28: Վավերացված պատձեն: Մեքենագիր: Թարգմանություն ռուսերենից:

N 14

ԽՍՀՄ
ԴԱՏԱԽԱՋՈՒԹՅՈՒՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ
ԴԱՏԱԽԱՋԻ ՏԵՂԱԿԱԼ

23-ը օգոստոսի, 1955 թ.

ԳԱՂՏՆԻ

Օրինակ N1

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻՆ ԱՌԸՆԹԵՐ
ՊԵՏԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵԻ ԱՆԴԱՄ
ԳՆԴԱՊԵՏ ընկ. [Գ.] ԲԱԴԱՄՅԱՆՑԻՆ

Որպես Ձեզ ուղարկված 1955 թ. օգոստոսի 1-ին (N 7/06-1576 էջ), Հ. Հ. Քաջազունու մեղադրական գործի և բողոքարկման լրացում կից ուղարկվում է Քաջազունու Մարգարիտի դիմումը՝ լրացուցիչ ստուգման ժամանակ օգտագործելու համար: Հավելված. Հիշատակված 1-ին էջում:

Հայկական ԽՍՀ դատախազի տեղակալ
Արդարադատության վեցերորդ դասի
պետական խորհրդական

Ք. Ս. Քալանթարյան (ստորագրություն)

ՀԱԱ, ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2083, թ. 29: Վավերացված պատձեն: Մեքենագիր: Թարգմանություն ռուսերենից:

N 15

Ընկեր Քալանթարյան: Ձեզ եմ ներկայացնում իմ հորը լավ ճանաչող անձանց ցուցակ, խնդրում եմ գործի ստուգման ժամանակ հարցաքննել նրանց:

1. Միրուս Ստեփանի Հասարայան – պատմական գիտությունների թեկնածու, մանկավարժական ինստիտուտի դասախոս – Ալավերդյան 53, բն. 1, հեռ. 74-67
2. Միքայել Դավթի Մազմանյան – խորհրդային ճարտարապետների միության վարչության անդամ – Ստալինի պողոտա 18, մուտք 1, 1-ին հարկ, բն. 10
3. Ավետիք Իսահակյան – Պլեխանովի 14, հեռ. 36-16
4. Գրիգոր Համբարձումի Չուբարյան – Նալբանդյան 104
5. Հայկ Հակոբջանի Զարգարյան – Նալբանդյան 81, մուտք 2, բն. 6²⁴
6. Սերգեյ Նիկոլայի Մարտիկյան – Տեղյան 62

Անհրաժեշտության դեպքում կարող եմ ներկայացնել ցուցմունք տալու ընդունակ ընկերների լրացուցիչ ցուցակ:

24 Մահացած է (գրված է ձեռագիր բացատրականում):

Մ. Քաջազնունի
17.08.1955 թ.
Ք. Երևան

ԱՐՆԻՎ

**ՀԱՄ, ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2083, թ. 30: Վավերացված պատճեն: Մեքենագիր:
Թարգմանություն ուսերենից:**

N 16

ՀՈՒՅԺ ԳԱՂՏՆԻ

ՀԱՅԿ. ՍՍՌ ՄԻՆԻՍՏՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻՆ ԱՌԸՆԹԵՐ

ՊԱԿ ՀԵՏԱՔՆՆՉԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻ ՎԱՐԻՉԻ ՏԵՂԱԿԱԼ, ԳՆԴԱՊԵՏ

ընկ. ՓԻՐՈՒՋՅԱՆԻՆ

Ի լրումն մեր 8/VIII-55 թ. N 13/6425-ին, կից առաքում ենք քաղաքացի Գրիգոր Համբարձումի Չուբարյանի դիմումը՝ Քաջազնունի Հովհաննեսի գործի առիթով քննելու համար:

ՀԱՎԵԼՎԱԾ. դիմումը՝ 8 թերթով

ՀԻՍՀ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻՆ ԱՌԸՆԹԵՐ

ՊԱԿ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ԵՎ ԱՐԽԻՎԱՑԻՆ ԲԱԺՆԻ ՎԱՐԻՉ՝ փոխգնդապետ ՄՈՒՐԱՍՈՎ (սպորազորություն)

ՀԻՍՀ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻ

ՊԱԿ ՀԱՐ 1-ԻՆ ԲԱԺՆԻ ՕՊԵՐ-ԼԻԱԶՈՐ ավագ լեյտենանտ ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ (սպորազորություն)

N 13/8075

«08» սեպտեմբերի, 1955 թ.

ՀԻՍՀ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻՆ ԱՌԸՆԹԵՐ ՊԵՏԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵԻՆ

Գրիգոր Համբարձումի Չուբարյանից
(Երևան, Նալբանդյան փ., տ. N 104)

ԴԻՄՈՒՄ

1.

Ինձ հայտնի է դարձել, որ ՀԻՍՀ հատուկ գործերի դատախազությունը նախկին վարչապետ և մինչխորհրդային Հայաստանի Հանրապետության խորհրդարանի նախագահ Հովհաննես Քաջազնունու գործը պետանվտանգության կոմիտե է ուղարկել՝ վերահսկողության կարգով ստուգողական քննության համար:

Հովհ. Քաջազնունուն որպես հասարակաքաղաքական գործիչ, լրագրող և խորհրդային մասնագետ-աշխատակից ձանաչելով ոչ միայն արխիվային ֆոնդերի, տպագրված նյութերի հիման վրա, ոչ միայն ժամանակակիցների հիշողությունների, այլ նաև նրա հետ անձնական, ուղղակի հաղորդակցման միջոցով՝ իմ քաղաքական խղճի պարտքն եմ համարում դիմել Ձեզ:

Հանգիստ խղճով և իմ յուրաքանչյուր բառի համար պատասխանատվության գիտակցումով հստակորեն և անհողողող պնդում եմ, որ Հովհ. Քաջազնունու ձերբակալությունը՝ դրանից բխող բոլոր ողբերգական հետևանքներով, բացահայտ անօրինության և քաղաքական կամայականության գործողության արդյունք է եղել: Այն է.

Թ. (ԺԵ) Գաթի, թիվ 1 (57), հունվար-մարտ, 2017

ՎԿՎ համահայկական հանդես

29.11.1920 թ. հայկական բուրժուական հանրապետության կառավարությունը հաղորդագրություն է ստացել, որ ապստամբ պարտիզանները Կարմիր բանակի զորամասերի հետ միասին անցել են Հայաստանի սահմանները, իսկ Հեղկոմը խորհրդային իշխանություն է հռչակել: Կառավարության, խորհրդարանական ֆրակցիայի և «Դաշնակցություն» կուսակցության ակտիվի պատասխանատու ժողովում դաշնակցականների ազդեցիկ խմբի կողմից առաջարկված է եղել անմիջապես խաղաղություն կնքել քենականների հետ և նրանց հետ միասին ձնշել բոլշևիկյան ապստամբությունը: Այդ հակաժողովրդական-բախտախնդրական խմբի դեմ վճռականորեն ելույթ ունեցավ հենց Հովհ. Քաջագունին՝ պահանջելով անվերապահ զիջում Հայհեղկոմին՝ որպես Հայաստանի քաղաքական ինքնուրույնության և հայ ժողովրդի փրկության միակ ելք: Այն օրերի թարմ տվյալներով ես համոզվեցի, որ քաղաքական ձգնաժամի խաղաղ լուծման և քաղաքացիական արյունալից պատերազմի կանխման գործում ոչ պակաս կարևոր դեր է խաղացել Հովհ. Քաջագունին:

Իշխանափոխության փոխանցումը ձևակերպվել է 02.12.1920 թ. միջազգային իրավական հատուկ պայմանագրով՝ կնքված Հայաստանի Հանրապետության և ՌՍՖՍՀ միջև: Այդ պայմանագիրը սահմանադրական կարգով վավերացվել է Համառուսաստանյան կենտրոնական գործադիր կոմիտեի կողմից: Ես անձամբ մասնակցել եմ այդ պայմանագրի խմբագրմանը:

Այդ պայմանագրի 4-րդ հոդվածի համաձայն՝ հայկական բանակի հրամկազմը ազատվում էր մինչև Հայաստանում խորհրդային իշխանության հռչակումը կատարած գործողությունների պատասխանատվությունից:

Իսկ նույն այդ իրավաքաղաքական ակտի 5-րդ հոդվածի հիման վրա «Դաշնակցություն» կուսակցության անդամները, սոցիալ-հեղափոխականները և սոցիալ-դեմոկրատները նույնպես հետապնդումների չեն ենթարկվում այդ կուսակցություններին պատկանելու համար, կոմկուսի դեմ պայքարի և մինչխորհրդային Հայաստանում իրենց կատարած գործողությունների համար:

Եվ հետո՝

1921 թ. ապրիլի 23-ին Խորհրդային Հայաստանի գերագույն իշխանության կողմից տրվեց հրամանագիր՝ «Հրամանագիր համաներման մասին»: Այդ հրամանագիրը հրապարակվեց Կ(բ)Կ Կենտկոմի և Հայկական ԽՍՀ կառավարության պաշտոնական օրգանի՝ «Կոմունիստ»-ի 24.04.1921 թ. N 72-ում և պաշտոնապես հրատարակվեց 1921 թվականի «Դեկրետների և հրամանների ժողովածու»-ում:

Այդ պատմական հրամանագրի նախաձեռնողն ու ոգեշնչողն էր 11-րդ բանակի ռազմհեղկոմի նախագահ և ՌՍՖՍՀ ժողկոմխորհի հատուկ լիազոր Սերգո Օրջոնիկիձեն, որի խնդրանքով ես կազմեցի հրամանագրի տեքստը, իսկ կարճ ներածականը (պրեամբուլան) կազմեց նա ինքը Հայհեղկոմի ղեկավարներ Ս. Կասյանի և Ա. Մոսվյանի մասնակցությամբ:

Այդ հրամանագրի առաջին իսկ հոդվածում բառացիորեն ասված է.

«Քաղաքական և ցանկացած տեսակի ու ձևի պատասխանատվությունից առանց բացառության ազատ համարել բոլոր նրանց, ովքեր որևէ կերպ պայքարել են ՀՍԽՀ դեմ, անկախ նրանց անմիջական արարքներից, կոչումներից, դիրքերից ու պաշտոններից»:

Երրորդ հոդվածում ասված է.

3. «Բոլոր ռազմական և քաղաքացիական հաստատություններին ու ՀՍԽՀ ծառայողներին պարտավորեցնել սույն հրամանագիրն անմիջապես և անշեղորեն ի կատար ածելուն՝ բանտերից, կալանքից և աքտորից, ինչպես նաև ցանկացած այլ հետապնդումից ազատ արձակելով վերը նշված քաղաքական գործիչներին և քաղաքացիներին»:

Հատուկ նշանակություն և հապճեպություն տալով համաներման այս հրամանագրին՝ 4-րդ հոդվածում կարգադրվում էր հեռագրով ի կատար ածել հրամանագիրը:

Այս հրամանագրի հետ կապված և դրա առիթով անդրկովկասյան հակա-

հեղափոխական ազիտարոպագանդան և հատկապես դաշնակցականը բացառիկ աղմուկ բարձրացրին՝ համընդհանուր քաղաքական համաներույնը որակելով որպես խաբեություն, թակարդ և այլն: Բայց այդ հրամանագիրը ոչ թե խաբեություն և թակարդ էր, այլ քաղաքական իմաստնության գործողություն:

Բայց հետագայում «լավրենտյան խաժամուժը» Հայաստանում քիչ չաշխատեց՝ այն օրերի դաշնակցական քաղաքական պրովոկացիայի արդարացման համար:

Իմ կողմից բերված տվյալները և նկատառումները ինձ իրավունք են տալիս պնդելու, որ Հովհաննես Քաջազնունու մինչխորհրդային գործունեությունն ու կուսակցական պատկանելությունը քրեականացնելը խորհրդային օրինականության աղաղակող խախտում է:

Այսպիսին է «Քաջազնունու գործի» իրավաբանական կողմը:

II

Իսկ եթե նա ձերբակալված և, հնարավոր է, նույնիսկ դատապարտված է արտասահմանից խորհրդային Հայաստան վերադառնալուց հետո հակախորհրդային գործունեության համար, ապա ես ոչ մի բան չեմ կասկածում, որ դա քաղաքական թերամտության բավականին մեծ բաժին ունեցող քաղաքական սադրանքի արդյունք է:

Բոլոր նրանք, ովքեր ճանաչել են Քաջազնունուն, նույնիսկ նրա քաղաքական հակառակորդները, այդ թվում և ես, արժանին են մատուցել նրա բարոյաքաղաքական մաքրությանն ու ազնվությանը, սկզբունքայնությանն ու վեհանձնությանը: Նրա խոսքը երբեք չէր հակասում գործին: Նա կարող էր սխալվել և քիչ չէր սխալվում, բայց երեսպաշտություն և կեղծավորություն երբեք չէր անի: Նա սիրում էր իր ժողովրդին ու հայրենիքը ոչ թե վերացականորեն և վերացարկված, այլ իրականում գոյություն ունեցող:

Քաջազնունու բարոյաքաղաքական բնույթագիրը տալիս պետք է ելնել ոչ թե «Դաշնակցություն» կուսակցությանը նրա ձևական պատկանելությունից կամ նրա զբաղեցրած պաշտոնական դիրքերից, այլ անձամբ Հովհ. Քաջազնունու կոնկրետ գործողություններից և փաստերից: Նա ինքը իր պատմական «Դաշնակցությունը անելիք չունի այլևս» հրատարակության մեջ գրում է. «Ես կուսակցական մարդ չեմ (բառի նեղ իմաստով) ու երբեք էլ չեմ եղել. և այդ է պատճառը, որ այդքան տարի մեկուսի եմ մնացել կուսակցության մեջ»: Ամերիկաթուրքական հետախուզության քամահրելի վարձկանը՝ երևելի դաշնակցական Վահան Նավասարդյանը, Քաջազնունու դեմ ուղղված իր նողկալի գրքում պնդում է, որ Քաջազնունին ընդհանրապես դաշնակցական չի եղել: Այդպիսին են անձամբ Քաջազնունուն ճանաչող և նրա գործունեությանը ծանոթ ինչպես դաշնակցականների, այնպես էլ հակադաշնակցականների գնահատականները: Անձամբ ես սխալ եմ համարում այսպիսի պնդումը, բայց միևնույն ժամանակ անվիճելի է, որ հայ քաղաքական պատմության վճռորոշ պահերին Քաջազնունին իր կուսակցության համեմատ այլ դիրքորոշում էր ունենում և երբեք չէր գլխավորում զուտ կուսակցական-դաշնակցական պետական հաստատությունները:

Որպես օրինակ կբերեմ, ասենք, այսպիսի փաստեր.

1914 թվականին Քաջազնունին կտրականապես դեմ ելույթ ունեցավ «հայ կամավորական շարժմանը», որը «Դաշնակցություն» կուսակցությունն էր գլխավորում:

1918 թվականին Բրեստ-Լիտովսկի պայմանագրի հարցում ելույթ ունեցավ իր կուսակցության դեմ՝ այդ պայմանագրի ընդունմանը կողմ արտահայտվելով:

«Հայաստանի խորհրդի» (այսինքն՝ խորհրդարանի) կազմակերպման ժամանակ Քաջազնունին պահանջեց, որ այդ գերագույն կառույցում մասնակցություն ունենային բոլոր կուսակցությունների ներկայացուցիչները, ընդհուպ մինչև բոլ-

շևիկներ, ինչն էլ իրականացվեց, ընդ որում դաշնակցականները Հայաստանի այդ խորհրդում փոքրամասնություն էին կազմում:

Հայկական կառավարության առաջին կազմը, որ գլխավորում էր Քաջագունուհին, միակուսակցական-դաշնակցական չէր, այլ կոալիցիոն և այլն, և այլն:

Կտրականապես պնդում եմ, որ Հովհաննես Քաջագունու՝ կառավարության վարչապետ եղած ժամանակ բոլշևիկների ամենաչնչին իսկ հետապնդման դեպք չի եղել: Իսկ Հայաստանի բոլշևիկների այն ժամանակվա ղեկավար Արշավիր Մելիքյանը խորհրդարանի անդամ էր և խմբագրում էր «Նոր խոսք» թերթը:

1919 թ. ապրիլի վերջին, թե մայիսի սկզբներին Քաջագունուհին մեկնեց արտասահման և Հայաստան վերադարձավ միայն 1920 թ. ուշ աշնանը: Նրա մեկնումից հետո առաջին գումարման խորհրդարանը ցրվեց, և միևնույն ժամանակ կոալիցիոն կառավարությունը փլուզվեց: Նոր կառավարությունը միակուսակցական-դաշնակցական էր, իսկ նորընտիր խորհրդարանում 80 պատգամավորից 72-ը դաշնակցական էին: Այդ ժամանակից ի վեր սկսվում է հայ քաղաքական պատմության այն «դարաշրջանը», որը հայտնի է «դաշնակ-մաուզերիստական դիկտատուրա» անվան տակ: Այդ ժամանակաշրջանում Քաջագունուհին փաստացիորեն եղել է «պատվավոր քաղաքական արքայություն»: Կոմունիստների հետապնդումները, Մայիսյան ապստամբությունը, ձերբակալությունները, արքայներն ու բոլշևիկների սպանությունները և այլն, այս ամենը տեղի էր ունենում այն ժամանակ, երբ Քաջագունուհին արտասահմանում էր:

Ընդհանրապես 1919 թ. գարնանից Քաջագունուհին հայ իրականության մեջ քաղաքական ոչ մի էական դեր չի կատարել: Նրան «պատվավոր արքայի» մեջ էին պահում: Նա Հայաստան վերադարձավ հայ-թուրքական պատերազմի եռուզեռի ժամանակ՝ Կարսի անկման նախօրեին: Անվանապես նրան ընտրեցին որպես խորհրդարանի նախագահ, բայց այդ դիրքում նա անելիք չուներ, քանի որ խորհրդարանը ցրվել էր, և դրա գործառույթները փոխանցվել էին կառավարությանը: Գործից մի կողմ թողնվելով՝ նա օր ծերության որպես շարքային-կամավոր գրանցվեց՝ իր ժողովրդին թուրքական հրոսակներից պաշտպանելու համար:

Հովհաննես Քաջագունուհին անկեղծորեն ողջունում էր Հայաստանի խորհրդայնացումը և խորհրդային իշխանության հաստատման առաջին իսկ օրից իր բոլոր ուժերն ու գիտելիքները տվեց նոր իշխանությանը, խորհրդային պետությանը՝ չնայած նրան, որ իրեն Հայաստանից անարգել մեկնելու իրավունք էր ընձեռվել:

1925 թ. գարնանը Քաջագունուհին տարագրությունից վերադարձավ Հայաստան: Գլխավոր դատախազին ուղղված 13.02.1955 թ. իմ բողոքում՝ 63-րդ էջում, ես գրել եմ. «Երբ Քաջագունուհին խորհրդային իշխանության հրավերով վերադարձավ արտասահմանից, ինձ հետ առաջին իսկ հանդիպման ժամանակ հայտարարեց, որ «Դաշնակցություն» կուսակցության քաղաքականությունը անդառնալիորեն սպառվել է, որ այդ քաղաքականությունը մեր բզկտված հայրենիքը և մեր դժբախտ ժողովրդին դեպի անպայման վախճանը կտաներ, եթե ժամանակին օգնության չգար Խորհրդային Ռուսաստանը, որ բոլշևիկները և միայն բոլշևիկները փրկեցին Հայաստանն ու հայերին անխուսափելի վախճանից: Ես, - ավելացրեց նա, - որպես անցյալում քաղաքական գործիչ, ծանրագույն մեղքի զգացում ունեմ անիծյալ անցյալի համար և եկել եմ Խորհրդային Հայաստան, որպեսզի իմ համեստ աշխատանքով մեղքս քավեմ»: Նա եղել և մնացել է ազնիվ, անկեղծ: Ես ոչինչ չեմ կարող ավելացնել սրան, առավել ևս, որ ոչ քիչ աշխատակիցներ կգտնվեն՝ ուղղակիորեն և ընդհանուր աշխատանքի բերումով Քաջագունուհու ճանաչող և որպես գիտնական-մանկավարժի, և որպես մեր սոցիալիստական Հայրենիքի տեխնիկական վերակառուցման ակտիվ մասնակցի: Ես չեմ հիշում մի դեպք, որ Քաջագունուհու գիտամանկավարժական և գործնական աշխատանքից դժգոհ լինեն: Քննադատության և քաղաքական հարձակումների առարկան եղել է Քաջագունուհու «Դաշնակցությունը այլևս անելիք չունի» հրատարակությունը: Այդ հրատարակությունը

որակվել է որպես «սմենովելխականություն»: Ես կարծում էի և այժմ էլ կարծում եմ, որ «սկզբունքային», «գաղափարական» մեղադրանքը թյուրիմացության արդյունք է: Ա՛յն է.

Առաջին. դա ոչ թե խորհրդային ընթերցասեր հասարակության համար նախատեսված աշխատություն է, այլ նախկին դաշնակցականի գաղտնի զեկուցում իր կուսակցության համաժողովին:

Երկրորդ. Քաջագունին այդ զեկուցումը կրճատումներով է հրատարակել, քանի որ կուսակցության ղեկավարությունը հրաժարվեց համաժողովին ծանուցել այդ զեկուցումը:

Երրորդ. այդ զեկուցում-նամակը Խորհրդային միությունում հրատարակված է եղել ոչ միայն հայերեն, այլ նաև ռուսերեն թարգմանությամբ՝ իր իսկ՝ Քաջագունու կամքին հակառակ և Անդրերկրկումի ղեկավարության ու անձամբ Ս. Օրջոնիկիձեի, Ալ. Մյասնիկյանի, Ս. Լուկաշինի և այլոց նախաձեռնությամբ:

Չորրորդ. «Դաշնակցություն» կուսակցության քննադատությունը ազգային, այլ ոչ թե դասային դիրքորոշումներից էր, քանի որ դաշնակցականներն իրենց գոյության իրավունքը արդարացնում էին հենց ազգային մոտիվներով:

Հինգերորդ. Քաջագունու այդ ելույթը բացառիկ ուժեղ հարված հասցրեց «Դաշնակցություն» կուսակցությանը:

Վեցերորդ. Քաջագունու հրատարակությունը որպես սմենովելխականություն որակելը թյուրիմացություն է, քանի որ սմենովելխականությունը ձգտում էր հակախորհրդային ուժերի օրինականացմանն ու համախմբմանը, իսկ Քաջագունին, ընդհակառակը, պահանջում էր հայկական խոշորագույն հակահեղափոխական քաղաքական կազմակերպության՝ Դաշնակցության լիակատար լուծարումը, և այլն, և այլն:

Այսպիսով, «գաղափարական վնասարարության» դեմ պայքարի դրոշի ներքո անցյալում բարձրացված աղմուկը համարել և համարում եմ ոչ ծանրակշիռ և Քաջագունու ձերբակալությունը ու դատապարտումն ընդհանրապես համարում եմ քաղաքական կամայականության արդյունք: Ես պատրաստ եմ որպես վկա իմ դիմումը կրկնել նաև արդարադատության մարմինների առաջ:

Գ. Հ. Չուբարյան
«02»-ը սեպտեմբերի, 1955 թ.

ՀԱԱ, ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2083, թ. 32-39: Վավերացված պատճեն: Մեքենագիր: Թարգմանություն ռուսերենից:

N 17

ՀԱՐՑԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

15-ը փետրվարի, 1956 թ., Երևան
Հարցաքննությունը սկսվել է ժամը 10:30

Ես՝ ՀԽՍՀ Նախարարների խորհրդին կից ՊԱԿ հետաքննչական բաժնի հետաքննիչ, ավագ լեյտենանտ Աղուզումցյանս, որպես վկա հարցաքննեցի

Սարգարիտա Հովհաննեսի Քաջագունուն՝
1902 թ. ծնված Բաքվում, անկուսակցական,
ԽՍՀՄ քաղաքացի, հայ, բարձրագույն կրթությամբ,
աշխատում է «Հայպետհրատ»-ում որպես
պլանավորման բաժնի վարիչ, ապրում է ք. Երևան,
Ստալինի պող. 5, 2-րդ մուտք, բն. 12:

Ցուցմունքներ տալուց հրաժարվելու պատասխանատվության և կանխահայտորեն կեղծ ցուցմունքներ տալու մասին զգուշացված է՝ ըստ Հայկական ԽՍՀ քրեական օրենսգրքի 117 և 119 հոդվածների:

(Սպորազրված է Մ. Քաջազունի)

Հարց. Պատմե՛ք՝ որտեղ են գտնվում և ինչով են զբաղվում Ձեր մտերիմ բարեկամները:

Պատասխան. Հայրս՝ Հովհաննես Հովհաննեսի Քաջազունին (Ռուբեն Իվանովիչ), 1937 թ. ձերբակալվել է ՆԳԺԿ մարմինների կողմից: Մայրս՝ Սաթենիկ Դավթի Քաջազունին, ապրում է ինձ հետ, 83-84 տարեկան է, չի աշխատում: Քույրս՝ Հրաչիկ (Անահիտ) Քաջազունին, ապրում է ք. Երևանում, նա մտավորապես 60 տարեկան է, չի աշխատում, թոշակառու է (երկրորդ խմբի հաշմանդամ): Ես 4 եղբայր ունեի, նրանք բոլորը զոհվել են: Ավագ եղբայրս՝ Արամ Քաջազունին, զոհվել է 1920 թվականին, Երևանին մերձակա ինչ-որ տեղում՝ ոչ այն է՝ Վեդիում, ոչ այն է Ջանգիբասարում, թուրքերի հետ մարտերում: Մյուս եղբայրս՝ Աշոտը, զոհվել է 1918 թվականին Դարաքիլիսայում (Կիրովական), նույնպես թուրքերի հետ մարտերում: Ռուբեն Հովհաննեսի Քաջազունի եղբայրս մասնագիտությամբ ինժեներ (պրակտիկ) էր, «Գյումուշեկչին» էքսկավատորների պարկի պետը, զոհվել է 1953 թվականին Երևան քաղաքում, ավտոմոբիլային աղետից: Կրտսեր եղբայրս՝ Կարեն Հովհաննեսի Քաջազունին (ծնվ. 1905 թ.), մինչև պատերազմը աշխատում էր Մոսկվայում որպես դասախոս Կինեմատոգրաֆիայի ինստիտուտում: Հայրենական պատերազմի ժամանակ զոհվել է 1941 թ. նոյեմբեր ամսին, Վյազմայում: Իմ հայրը Վարդգես (Վարդ) անունով եղբայր ուներ, որը մասնագիտությամբ գյուղատնտես էր, աշխատում էր որպես մանկավարժ, մահացել է 20-ականներին: Հորաքույրս՝ Վերգինե Հովհաննեսի Ինձիկյան, ողջ է, 70-ն անց, ապրում է դստեր մոտ՝ Երևան քաղաքում: Ուրիշ մտերիմ բարեկամներ ես չունեմ:

Հարց. Ո՞ր բանակներում են ծառայել Ձեր Արամ և Աշոտ եղբայրները:

Պատասխան. Ավագ եղբայրս՝ Արամը, ծառայել է ցարական բանակում, պրապորշիկի լվառատարի աստիճանում, այնուհետև ծառայել է դաշնակցական բանակում նույնպես որպես պրապորշիկ, և դաշնակցական բանակի կազմում էլ զոհվեց թուրքերի դեմ մարտերում, ոչ այն է՝ Վեդու, ոչ այն է՝ Ջանգիբասարի շրջանում: Մյուս եղբայրս՝ Աշոտը, որքան հիշում եմ, ցարական բանակում չի ծառայել, ծառայել է դաշնակցական բանակում, դարձյալ պրապորշիկի աստիճան ուներ և զոհվեց 1918 թվին Դարաքիլիսայում՝ թուրքերի դեմ մարտերում, դաշնակցական բանակի կազմում, ինչի մասին ես վերը նշեցի:

Հարց. Ինչո՞վ կարող եք լրացնել Ձեր ցուցմունքները:

Պատասխան. Իմ բարեկամների վերաբերյալ ոչինչ չունեմ ավելացնելու, բայց կարծում եմ, որ հետաքննությանը կհետաքրքրի հետևյալ հանգամանքը: Քույրս՝ Հրաչիկը (Անահիտ), 1918 թ. Մոսկվայից վերադառնալիս Հյուսիսային Կովկասում՝ կարծես թե Կիսլովոդսկում, բռնվել էր (ու՜մ կողմից՝ չգիտեմ, բայց այդ ժամանակ այնտեղ բոլշևիկներն էին) և որոշ ժամանակ (ստույգ չգիտեմ) գտնվել է ինչ-որ «գերինների ձամբարում» որպես դաշնակցական կառավարության վարչապետի դուստր: Նա ինքն էր պատմում, որ այդ ձամբարում իր հետ միասին եղել են խորհրդային իշխանության կողմից հակախորհրդային համարվող մարդկանց ընտանիքների անդամներ: Անհրաժեշտ եմ համարում ավելացնել, որ մեր ընտանիքի անդամներից ոչ ոք, բացի հորիցս, «Դաշնակցություն» կուսակցության անդամ չի եղել: Ուրիշ ավելացնելու բան չունեմ:

Հարցաքննությունն ավարտված է ժամը 11:50

Հարցաքննության արձանագրությունը անձամբ ընթերցել եմ, իմ բառերով բոլոր պատասխանները ճիշտ են կազմված, ինչի համար ստորագրում եմ:

Հարցաքննեց. ՀԽՍՀ Նախարարների խորհրդին կից ՊԱԿ հետաքննչական բաժնի հետաքննիչ, ավագ լեյտենանտ Աղուզումցյան

Հարցաքննության արձանագրություն

«28»-ը փետրվարի, 1956 թ.

ք. Երևան

Հարցաքննությունը սկսված է ժամը 10:15

Ես՝ ՀԽՍՀ Նախարարների խորհրդին կից ՊԱԿ հետաքննչական բաժնի հետաքննիչ, ավագ լեյտենանտ Աղուզումցյանս, որպես վկա հարցաքննեցի՝

Միքայել Դավթի Մազմանյանին՝
1899 թ. ծնվ. Թիֆլիսում, հայ, ԽՍՀՄ քաղաքացի,
անկուսակցական, բարձրագույն կրթությամբ,
ճարտարապետ, Երքաղխորհի
ճարտարապետանախագծային արհեստանոցի ղեկավար,
ապրում է ք. Երևանում, Ստալինի պող. 18, բն. 5:

Ցուցմունքներ տալուց հրաժարվելու պատասխանատվության և կանխահայտորեն կեղծ ցուցմունքներ տալու մասին զգուշացված է՝ ըստ Հայկական ԽՍՀ քրեական օրենսգրքի 117 և 119 հոդվածների:

(Սպորազրված է Մազմանյան)

Հարց. Ճանաչո՞ւմ եք արդյոք Հովհաննես Հովհաննեսի Քաջազունուն: Եթե այո, պատմե՞ք ձեր անձնական փոխհարաբերությունների մասին:

Պատասխան. Հովհաննես Քաջազունուն ճանաչում եմ 1928 թվականից, Պենանախագծում համատեղ աշխատանքի բերումով և Կոմունալ տնտեսության նախարարությունից, որտեղ նա աշխատում էր որպես գիտատեխնիկական խորհրդի քարտուղար, և Պոլիտեխնիկական ինստիտուտից, որտեղ նա ճարտարապետություն էր դասավանդում: Մեր փոխհարաբերությունները խիստ պաշտոնական էին, անձնական հաշիվներ կամ թշնամանք մեր միջև չի եղել:

Հարց. Բնութագրե՞ք Քաջազունուն քաղաքական և գործնական առումով:

Պատասխան. Լինելով ժողովրդական կոմիսարիատի կոմունալ տնտեսության գիտական քարտուղար՝ Քաջազունին դրսևորվել է որպես իր մասնագիտությամբ մեծ գիտելիքներ ունեցող խոշոր ճարտարապետ-շինարար: Հանձնարարված գործին խիստ լրջաբար և բարեխնամ էր վերաբերվում: Շինարարությունը հաստատելու համար դիտարկվող նախագծերում նա միշտ պետության շահերն էր պաշտպանում, պայքարում էր զանազան ճարտարապետական և կառուցարարական ավելորդությունների դեմ՝ հանուն կառուցվող շինությունների հարմարավետության: Այս սկզբունքներն իսկ նա կիրառում էր իր պրակտիկ գործունեության մեջ, ինչպես, օրինակ՝ ք. Լենինականում հրապարակին մոտ բնակելի տան կառուցման առիթով Քաջազունին բացառիկ հոգատարություն ցուցաբերեց երիտասարդ մասնագետների աշխատանքների հանդեպ, և՛ ժողկոմտնտ գիտական խորհրդում դրանց քննարկման ժամանակ, և՛ Պոլիտեխնիկական ինստիտուտում դասավանդման ժամանակ: Ինչ վերաբերում է Քաջազունու քաղաքական համոզմունքներին, ես այդ առումով սպառնիչ պատասխան տալ չեմ կարող, քանի որ նրա հետ առնչվել եմ միայն գործնական հողի վրա: Սակայն կարող եմ ասել, որ նա բացառիկորեն լուրջ, զուսպ մարդ էր, և գոյություն ունեցող կարգերի կամ խորհրդային իշխանության դեմ որևէ բան երբևէ չեմ լսել նրանից: Նույնիսկ որպես ակնարկ չեմ լսել: Ուրիշներից նույնպես չեմ լսել, որ Քաջազունին որևէ բացասական բան

Թ. (ԺԵ) Գրպի, թիվ 1 (57), հունվար-մարտ, 2017

ՎԿՎ համահայկական հանդես

թույլ տար իրեն խորհրդային իշխանության հասցեին: Հիշում եմ մի դեպք, երբ Պոլիտեխնիկական ինստիտուտում, որտեղ ես տնօրեն էի, մոտ 1932-1933 թվականներին ընդհանուր ժողովում անդրադառնալով միջազգային դրությանը՝ խոսում էին Խորհրդային Միության նկատմամբ արտասահմանում իրականացվող դաշնակների թշնամական քաղաքականության մասին, ընդ որում հիշատակում էին նաև Քաջագնունուն՝ որպես դաշնակցական կառավարության նախկին վարչապետ: Այդ իսկ ժողովին Քաջագնունին իր ելույթում հայտարարեց, որ նա դեռևս տասը տարի առաջ «քաղաքական ինքնասպանություն» է գործել, հեռացել է դաշնակներից և իր ուժերի սահմաններում օգնում է Հայաստանում խորհրդային շինարարությանը: Ահա այն ամենը, որ կարող եմ ասել Քաջագնունու մասին:

Հարց. Ինչո՞վ կարող եք լրացնել Ձեր ցուցմունքը:

Պատասխան. Ոչ մի լրացում չունեմ:

Հարցաքննությունն ավարտված է 11:25

Հարցաքննության արձանագրությունը անձամբ ընթերցել եմ, իմ բառերով բոլոր պատասխանները ճիշտ են կազմված, ինչի համար ստորագրում եմ:

(Ստորագրված է Մազմանյան)

Հարցաքննեց. ՀԽՍՀ Նախարարների խորհրդին կից ՊԱԿ հետաքննչական բաժնի հետաքննիչ, ավագ լեյտենանտ Աղուզումցյան:

**ՀԱԱ, ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2083, թ. 44-47: Վավերացված պատճեն: Ձեռագիր:
Թարգմանություն ռուսերենից:**

N 18

Տեղեկանք

Ես՝ Սերգեյ Նիկոլայի Մարտիկյանս, ճանաչում եմ Հովհաննես Քաջագնունուն որպես հին դաշնակցականի, դաշնակցական կառավարության անդամներից մեկի: Դաշնակցական ավանտյուրային (1921 թ.) նա մասնակցել է թե ոչ, ես չգիտեմ: Քաջագնունին հայտնի է իր «Դաշնակցությունը անելիք չունի այլևս» գրքով: Պետք է նշեմ, որ ես նրան ճանաչել եմ որպես հասարակական գործչի, անձնական ծանոթություն չեմ ունեցել: Լսել եմ, որ Սովետական կարգերի հաստատումից հետո նա իրեն շատ լոյալ է պահել: Նա շատ լավ արխիտեկտոր էր: Ես նրա հետ անձամբ ծանոթացել եմ 1937 թվին, բանտում, միևնույն կամերայում, բանտում նույնպես նա իրեն շատ լոյալ էր պահում դեպի սովետական կարգերը: 1937 թվից հետո ես նրան չեմ տեսել:

28.02.1956 թ. (Ստորագրված է Մարտիկյան)

Մույն տեղեկանքը ընկ. Մարտիկյանի վատառողջության պատճառով, նրա իսկ թելադրանքով արձանագրեց պետանվտանգության քննիչ Աղուզումցյանը: Ուղղում եմ՝ ընկեր Մարտիկյանի տեսողության բացակայության պատճառով:

(Ստորագրված է Աղուզումցյան)

**ՀԱԱ, ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2083, թ. 48: Վավերացված պատճեն: Ձեռագիր:
Հայերեն:**

**ՔԱՂՎԱԾՔ
ՄԵՂԱԳՐՑԱԼԻ ՀԱՐՑԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՈՒՆԻՑ**

Գրիգոր Աբրահամի Տեր-Հակոբյան (Գրո),
ծնվ. 1887 թ., ք. Նախիջևան, հայ,
ԽՍՀՄ քաղաքացի, պրոֆեսոր-հոգեբույժ

1938 թ., 28-30-ը օգոստոսի

Հայր. 1921 թ. փետրվարին դուք՝ էսէրներդ, դաշնակների հետ համատեղ ավանտյուրա բարձրացրիք խորհրդային իշխանության դեմ: Այդ հարցի վերաբերյալ ցուցմունքներ տվեք:

Պատասխան. Խորհրդային իշխանության հաստատման առաջին իսկ օրերից հայկական նախկին «սպեցիֆիկները», գալով իշխանության, մեզ (էսէրներին ու դաշնակներին) վերաբերվում էին առավել վստահությամբ: Ես նշանակված էի Սոցապ ժողկոմ, իսկ առավել հետադիմորեն տրամադրված Գրիգոր Չուբարյանը՝ Արդարադատության ժողկոմ-ի տեղակալ: Փոխված իրադրության մեջ պայքարի շարունակման փորձերը կանխելու փոխարեն «սպեցիֆիկները» քավորությամբ զբաղվեցին: Լուկաշինն իր պաշտպանության տակ առավ համերկրացիներին՝ դաշնակցական կառավարության նախկին վարչապետ, երևելի դաշնակ Տերտերյանին* և մեր Չուբարյան Գրիգորին: Իոնեայանը պաշտպանում էր Խոնդկարյանին և այլն:

Չսայած խորհրդային իշխանության հաստատմանը՝ մեր կուսակցությունը շարունակում էր իր գործը: «Հայաստանի կոմիտեի» նիստերը գումարվում էին Խոնդկարյանի, Մենախորյանի և իմ բնակարաններում: Այդ նիստերին Խոնդկարյանը խորհրդային իշխանության տապալման կոչ էր անում, նյունները ավելի չափավոր էին իրենց պահում:

Խորհրդային իշխանությունը դիտելով որպես ժամանակավոր երևույթ, մեծամասնությունը, այդ թվում և ես, բոլշևիկների հետ համագործակցելը հնարավոր էինք համարում: Հիշում եմ՝ հատուկ որոշում էր կայացվել, որ հանձնարարում էր կուսակցության անդամներին աշխատանքի ընդունվել խորհրդային հաստատություններ, որտեղ գործնականում պետք է տարվեր սեփական քաղաքականությունը, իրականացվեին Հեղկոմի միայն այն հրահանգները, որոնք չէին հակասում մեր կուսակցության դրվածքին, և սաբոտաժի ենթարկել պրոլետարիատի դիկտատուրայի ուժեղացման հետ կապված միջոցառումները:

Միայն 1921 թ. հունվարին մեզ առաջարկվեց լուծարել կուսակցությունը: Ազատության մեջ գտնվող մեր ղեկավարները՝ Խոնդկարյանը, Մենախորյանը, դաշնակների հետ համադաշինք, Վրացյանի ղեկավարության ներքո, «սպեցիֆիկներ» Կասյանի²⁵ և այլոց քաղաքական կարճատեսությունն օգտագործելով, փետրվարի 18-ին ավանտյուրա բարձրացրին՝ զինված ելույթ ունենալով խորհրդային իշխանության տապալման համար:

Ավանտյուրայի առաջին իսկ օրը Մենախորյանը, Խոնդկարյանը, Վրացյանի հետ միասին, կազմակերպեցին «Հայրենիքի փրկության կոմիտե»՝ փաստորեն ավանտյուրան ղեկավարող արտակարգ կառավարություն:

Ես էլ, որպես կոմիտեի նախագահ, մնում էի քաղաքում և գրեթե միայնակ ղեկավարում կուսակցության գործունեությունը: Մենք՝ էսէրներս, բնակչությանը ոգեկոչում կոչ էինք անում նեցուկ լինել ավանտյուրային՝ Խորհրդային իշխանության դեմ զինված ելույթը որակելով որպես «ժողովրդական շարժում»:

25 Ս. Կասյանը երբեք «սպեցիֆիկ» չի եղել:

* Ա. Տերտերյանը վարչապետ չի եղել, թերևս շփոթում է Ս. Վրացյանի հետ:

Թ. (ԺԵ) Գաբրի, թիվ 1 (57), հունվար-մարտ, 2017

Վլ. համահայկական հանդես

Հարց. Ավանտյուրայի առաջին իսկ օրերին քաղաքային վարչության շենքում գումարված Սոցիալ-հեղափոխական կուսակցության Երևանի կազմակերպության ժողովին Դուք կոմիտեի անունից կուսակցության անդամներին կոչ եք արել օժանդակել ավանտյուրային՝ ապստամբությունը բարեհաջող ավարտելու համար:

Պատասխան. Այդպիսին էր մեր կուսակցական կազմակերպության դրվածքը:

Հարց. Շարունակե՛ք:

Պատասխան. Չնայած խորհրդայնացունը կանխելու բոլոր փորձերին՝ Հայաստանի աշխատավորները Կարմիր բանակի օգնությամբ ձնշեցին ավանտյուրան և ամուր կերպով վերականգնեցին խորհրդային իշխանությունը:

Նախարար Քաջազունու, դրամատուրգ Շանթի և ուրիշների հետ միասին ես գաղթեցի Իրան:

Հարց. Ի՞նչ էիք Դուք անում Թավրիզում:

Պատասխան. Տարագրության մեջ եղած ժամանակ մենք վերջնականապես կորցրինք մեր դեմքը և փաստորեն միաձուլվեցինք դաշնակներին՝ վերածվելով նրանց խմբակցության: Բոլոր քաղաքական միջոցառումները համատեղ էին քննարկվում, ինչպես որ համատեղ էր տնօրինվում դուրս բերված արժույթը, և նույնիսկ, ինչպես ես հետո լսեցի, երևելի մուսաֆաթական Խոսրով բեկ Սուլթանովի (որ Թավրիզ էր ժամանել Անդրկովկասում հակախորհրդային աշխատանքում շփումներ հաստատելու համար) և դաշնակների հանդիպումը տեղի է ունեցել Խոնդկարյանի և Մենախոբյանի մասնակցությամբ:

Թավրիզում իմ եղած ժամանակ ես Հայաստանի կառավարությունից երկու պաշտոնական հրավեր ստացա վերադառնալու Հայաստան: Որոշելով վերադառնալ աշխատանքային գործունեության՝ ես վերջ տվեցի անձնական գործերին և Հայաստանի Արտգործո՞ղկոմ Բեկզադյանի հետ միասին վերադարձա Երևան:

ՀԱՐՑԱԿՔՆՆԵՑ. պետանվտանգության վարչության 4-րդ բաժանմունքի 4-րդ բաժնի վարիչի օգնական, ՊԱԿ կրտսեր լեյտենանտ
(Սպորազրված է Ինանեկյան)

Ճիշտ է: (Սպորազրված է Աղուզումցյան)

Սույն փաստաթղթի պատճենը գտնվում է N 8669 արխիվում, բնօրինակի գտնվելու վայրը հայտնի չէ:

(Սպորազրված է Աղուզումցյան)

**ՀԱԱ, ֆ. 1191, ց.16, գ. 2083, թ. 49-51: Վավերացված պատճեն: Ձեռագիր:
Թարգմանություն ռուսերենից:**

N 20

Հետաքննչական բաժին
8/1535

«9»-ը սեպտեմբերի, 1955 թ.

ՀՈՒՅԺ ԳԱՂՏՆԻ

Օրինակ N 2

Պատճեն

ՀԱՅԿ. ԽՍՀ ՆԳՆ ԱՐԽԻՎԱՅԻՆ ԲԱԺՆԻ ՊԵՏ
մայրը ընկեր [Վ.] ԿԶԱՐԹՄՅԱՆԻՆ

Ծագած անհրաժեշտության հետ կապված՝ խնդրում ենք ցուցում տալ ստու-

գելու՝ արդյո՞ք Ձեր հաշվառման մեջ չէ Հովհաննես Հովհաննեսի Քաջագունին, ծնվ. ք. Ախալքալաք, Վրացական ԽՍՀ, և խնդրում ենք ուղարկել համապատասխան տեղեկանք:

Մեզ մոտ եղած չճշտված տվյալներով՝ Հ. Հ. Քաջագունին 1893 թվականից «Դաշնակցություն» կուսակցության անդամ է, նրա առաջնորդներից և կազմակերպիչներից մեկը: Դաշնակցական կառավարության օրոք նախարար է եղել, 1921 թ. դաշնակցական ավանտյուրայի մասնակից:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻՆ ԱՌԸՆԹԵՐ
ՊԱԿ ԱՐԽԻՎԱՅԻՆ ԲԱԺՆԻ ՎԱՐԻՉԻ ՏԵՂԱԿԱԼ
գնդապետ Փիրուզյան

**ՀԽՍՀ ՆԻ ԿԻՑ ՊԱԿ ՀԵՏԱՔՆՆՉԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻ ՔՆՆԻՉ, ավագ լեյտենանտ
Աղուզումցյան**

N 21

ՀԽՍՀ ՆԳ ԱՐԽԻՎԱՅԻՆ ԲԱԺԻՆ
N 9/364
«21»-ը սեպտեմբերի 1955 թ.
ԳԱՂՏՆԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻՆ ԱՌԸՆԹԵՐ
ՊԱԿ ՀԵՏԱՔՆՆՉԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻ ՊԵՏԻ ՏԵՂԱԿԱԼ ԳՆԴԱՊԵՏ

Ընկեր Փիրուզյանին

Կից ներկայացվում է տեղեկանք ունի Քաջագունիների, Հովհաննես Քաջագունու համար: Այլ տվյալներ չունենք մեր տրամադրության տակ:

ՀԱՎԵԼՎԱԾ. Բաղկացած է երկու էջից:
ՀԱՅԿ. ԽՍՀ ՆԳՆ ԱՐԽԻՎԱՅԻՆ ԲԱԺՆԻ ՊԵՏ
ՓՈՒԳՆԴԱՊԵՏ [Վ.] ԿԶԱՐԹՄՅԱՆ

(Ստորագրված է)

N 22

ՀԽՍՀ ՆԳ ԱՐԽԻՎԱՅԻՆ ԲԱԺԻՆ
«21»-ը սեպտեմբերի 1955 թ.

**ԳԱՂՏՆԻ
ԱՐԽԻՎԱՅԻՆ ՏԵՂԵԿԱՆՔ**

Հայկ. ԽՍՀ Պետական կենտրոնական արխիվի փաստաթղթային նյութերի հիման վրա Հովհաննես Հովհաննեսի Քաջագունին հաշվառման մեջ չէ: Ի գիտություն տեղեկացնում ենք.

1. ՔԱԶԱԶՆՈՒՆԻ (առանց անուն-հայրանունի) – ճարտարապետ, «Ներսեսյան» թեմական դպրոցի հոգաբարձու է ընտրվել «Դաշնակցություն» կուսակցության կողմից:

Փաստ. ժամկետը 1910 թ.

2. ՔԱԶԱԶՆՈՒՆԻ Հովհաննես (առանց հայրանունի) (Տեր-Հովհաննիսյան) – ճարտարապետ Բաքվից, կրել է «Հայկագունի» կեղծանունը, 1910 թվից «Դաշնակցու-

թյուն» կուսակցության Բաքվի կոմիտեի անդամ:

3. ՔԱԶԱԶՆՈՒՆԻ Հովհաննես (առանց հայրանունի) – ինժեներ-ճարտարապետ, ընդգրկված է Էջմիածնում «Դաշնակցություն» կուսակցության կենտրոնական ժողովի պատվիրակների ցուցակում: Ցուցակը կազմվել է Էջմիածնի սինոդի դատախազ Ֆրենկելի կողմից, 1906 թվի օգոստոսի 19-ին:

Ցուցակում նշվում է, որ Հովհաննես Քաջազունին ընտրվել է շամախեցիների կողմից, ժամանել է Թիֆլիսից:

Փաստ. ժամկետը 1906, 1910 թթ.

4. ՔԱԶԱԶՆՈՒՆԻ (առանց անուն-հայրանունի) – Ադրբեջանում ՌՍՖՍՀ գլխավոր հյուպատոսության քարտուղարի զեկուցման քաղվածքներում Պարսկաստանում 1921 թ. օգոստոսի 28-ից ՌՍՖՍՀ լիազոր ներկայացուցչի անունով հետևյալ նշումը կա. «Նախկին վարչապետը Թեհրանից գրում է Ռուբեն փաշային. «Աշխատե՞ք բոլոր կուսընկերներին ուղարկել հայրենիք ինչ գնով էլ լինի, քաղաքական դրությունը պարզվում է: Հաղթանակը մերն է»»:

Փաստ. ժամկետը 28.08.1921 թ.

5. ՔԱԶԱԶՆՈՒՆԻ Հովհաննես (առանց հայրանունի) – ինժեներ, Հայաստանի կառավարության նախկին նախարար-ներկայացուցիչ, պատվիրակ Ամերիկայում, դաշնակ:

Փաստ. ժամկետը 11.03.1920 թ.

6. ՔԱԶԱԶՆՈՒՆԻ (առանց անուն-հայրանունի) – հայտնի դաշնակ «Յապոնի» անունով նամակում ասվում է, որ փետրվարյան ավանտյուրայի ժամանակ բանտից ազատ են արձակվել դաշնակներ, որոնց թվում հիշատակված է Քաջազունին:

Փաստ. ժամկետը մարտ, 1921 թ.

7. ՔԱԶԱԶՆՈՒՆԻ Հովհաննես Հովհաննեսի – Ընդգրկված է «Դաշնակցություն» կուսակցության ընտրացուցակում:

Փաստ. թվական տվյալներն անհայտ են:

8. ՔԱԶԱԶՆՈՒՆԻ Հովհաննես (Качазнуни/Каджазнуни) – Դաշնակցական խորհրդարանի անդամ:

Փաստ. ժամկետը 1919, 1920 թթ.

9. ՔԱԶԱԶՆՈՒՆԻ Հովհաննես (Качазнуни/Каджазнуни) – Երևանի «Հայրենիքի փրկության կոմիտեի» անունից առկա է 23.02.1921 թ. «վկայական», որտեղ նշվում է, որ Հովի. Քաջազունին դաշնակների խմբով մտել է Ղարաքիլիսա, և նրանց համար հարկ է համապատասխան պայմաններ ստեղծել:

Փաստ. ժամկետը 23.02.1921 թ.

10. ՔԱԶԱԶՆՈՒՆԻ Հովհաննես (առանց հայրանունի) – «Հայրենիքի փրկության կոմիտեի» կողմից 1921 թ. մարտի 8-ին նշանակվել է՝ հաշվելու համար ավանտյուրայի ժամանակ զոհվածների թիվը:

Փաստ. ժամկետը 1921 թ.

11. ՔԱԶԱԶՆՈՒՆԻ Հովհաննես (առանց հայրանունի) – անցնում է Թիֆլիսի հայ ազգային համագումարի պատգամավորների ցուցակում որպես «հայկական ընկերությունների» ներկայացուցիչ, դաշնակ:

Փաստ. անաթիվը մոտավորապես 1917 թ.

Հայկ. ԽՍՀ ԿՊԱ

Ֆ. 208, գ. 69, թ. 7

Ֆ. 216, գ. 67, թ. 250

Ֆ. 198, գ. 3, թ. 19, 21, 23 և այլն

Ֆ. 200, գ. 720, թ. 96, 97

Ֆ. 113, ցուց. 3, գ. 27, թ. 12, 49, 96

Ֆ. 95, գ. 4, թ. 1711, 1713, 2191, գ. 8, թ. 4428, 4477, 4485, 4599, գ. 3, թ. 1490

Ֆ. 37, գ. 2, թ. 18, 26, 40, գ. 34, թ. 44, գ. 28, թ. 43

Ֆ. 222, գ. 10, թ. 3

Հիմքը՝ Հայկ. ԽՍՀ Պետական կենտրոնական արխիվ

Հետաքննչական բաժին
8/224

«13»-ը փետրվարի, 1956 թ.

Հուլի գաղտնի
Օրինակ N2

N 23

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ ՆԳՆ ԱՐԽԻՎԱՑԻՆ ԲԱԺՆԻ ՊԵՏ
Փոխգնդապետ ընկեր [Վ.] Կզարթոյանին

Ի պատասխան մեր N 8/1535-ին՝ 21.09.1955 թվի N 9/364-ին (1955 թ. սեպտեմբերի 22-ին) կից Ձեզնից ստացել ենք մեզ հետաքրքրող Հովհաննես Հովհաննեսի Քաջազունու վերաբերյալ արխիվային տեղեկանք, որի համար հիմք են ծառայել.

Հայկ. ԽՍՀ ԿՊԱ

Ֆ. 208, գ. 69, թ. 7

Ֆ. 216, գ. 67, թ. 250

Ֆ. 198, գ. 3, թ. 19, 21, 23 և այլն

Ֆ. 200, գ. 720, թ. 96, 97

Ֆ. 113, ցուց. 3, գ. 27, թ. 12, 49, 96

Ֆ. 95, գ. 4, թ. 1711, 1713, 2191, գ. 8, թ. 4428, 4477, 4485, 4599, գ. 3, թ. 1490

Ֆ. 37, գ. 2, թ. 18, 26, 40, գ. 34, թ. 44, գ. 28, թ. 43

Ֆ. 222, գ. 10, թ. 3

Այդ տեղեկանքում հիշատակված որոշ փաստաթղթեր մեզ համար մեծ հետաքրքրություն ունեն, և դրանց պատճենները պետք է կցված լինեն մեր կողմից վերանայվող գործին:

Խնդրում են հնարավորություն տալ հետաքննչական բաժնի աշխատակից ընկեր Աղուզունցյանին (հեռ. 53-3-52) նախապես ծանոթանալ Հ. Հ. Քաջազունու վերաբերյալ փաստաթղթերին, իսկ դրանց պատճենները ուղարկել մեզ՝ գործում ներառելու համար:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՂԻՆ ԿԻՑ
ՊԱԿ ՀԵՏԱՔՆՆՉԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻ ՊԵՏ
Փոխգնդապետ Ավանեսով
Ճիշտ է: (Ստորագրված է)
Ուղարկել 2 օրինակից:

N 24

«23»-ը փետրվարի 1956 թ.

Հուլի գաղտնի

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՂԻՆ ԱՌԸՆԹԵՐ
ՊԱԿ ՀԵՏԱՔՆՆՉԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻ ՊԵՏ
Փոխգնդապետ
ընկեր Ավանեսովին

Կից ուղարկվում են արխիվային պատճենները և Հովհաննես Հովհաննեսի Քաջազունու վերաբերյալ քաղվածքները:

ԱՐԽԻՎ

Թ. (ԺԵ) ԳԱՐԻ, ԹԻՎ 1 (57), ԽՈՆՎԱՐ-ՄԱՐԿ, 2017

ՎՎ համահայկական հանդես

ՀԱՎԵԼՎԱԾ. բաղկացած է 6 թերթից:

Հայկ. ԽՍՀ ՆԳՆ ԱՐԽԻՎԱՅԻՆ ԲԱԺՆԻ ՊԵՏ, ՓՈՒԽԳՆՂԱՊԵՏ
(Ստորագրված է [Վ.] Կզարթմյան)

**ՀԱԱ, ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2083, թ. 51-57: Վավերացված պատձեն: Մերենագիր:
Թարգմանությունն ռուսերենից:**

N 25

ԱՐԽԻՎԱՅԻՆ ՊԱՏՃԵՆ

Էջմիածին Երևանից

Նո. 076- 180 բառ

9-135

գաղտնի

281

9/3.1921 թ.

Էջմիածնի փրկության կոմիտեին
Պատձենը՝ կայազորապետին

Երևան, 9-ը մարտի վիրավոր զինվորներին օգնելու համար կազմված է հանձնաժողով պարլամենտի նախկին նախագահ Հովհաննես Քաջազունու նախագահությամբ, 8-ին Երևանում տեղի ունեցավ ձակատ մեկնող եզիդիներից կազմված գնդերի գորահանդեսը: Հավաքվել էր խառը բազմություն, որ խանդավառ ցույցեր արավ եզիդ զինվորների հասցեին, խոսեց եզիդի Ջանկիր²⁶ աղան, որ յուր զինակիցների անունից խոստացավ առանց թշնամուն հաղթելու, ռազմի դաշտից չվերադառնալ, հայտարարելով, որ մինչև արյան վերջին կաթիլը իրենք բոլորը պատրաստ են պաշտպանել իրենց հայրենիքը: Մոսկվայից ռադիոն հաղորդում է համաձայն Կրոնշտադտից ստացված տեղեկություններին՝ այնտեղ ամբողջ իշխանությունը գտնվում է սպաների ձեռքին, Կրոնշտադտից փախչել ցանկացողներին ձերբակալում են ապստամբները, նրանց դեմ ռազմական գործողություններ բաց անելու դեպքում ենթադրում են ռմբակոծել չեզոք Ֆինլանդիային, որոնք կստիպեն վերջինիս չհարձակվել Սովետական Ռուսաստանի վրա:

Էսէռների մամուլը հայտարարում է, որ Կրոնշտադտը կանգնած է իրենց կուսակցության տեսակետի վրա. Կադետների «Рух» թերթը, նկատի ունենալով Կրոնշտադտի դեպքերը, կոչ է անում դադարեցնել բանակցությունները Սովետական Ռուսաստանի հետ վերջինիս ձանաչման և ապրանքի փոխանակության մասին, Ռուսաստանի վերածնման կոմիտեն Կրոնշտադտում ուժեղ ազիտացիա է մղում: Հայաստանի գորահրամանատարի հաղորդագրության 9-ին մարտի Նոր Բայազետի շրջանում մարտի 6-ին Նոր Բայազետի մեր զորամասը կռվից հետո գրավեց Աղզիբի գյուղը, վերցրինք 45 գերի, գնդացիներ, փամփուշտներ, ձիեր, հակառակորդի մի մասը փախան սարերը, մյուսը՝ Ալեքսանդրովկա գյուղը, հետպահումը շարունակվում է, Ախտայի, Բաշաբարանի, Վաղարշապատի շրջաններում հանգիստ է, Ղամարլուի շրջանում հետախուզների գործողություն է:

Հ Ի Մ Բ . ֆոնդ նո. 7/38 գործ նո. 34 թերթ նո. նո. 43,44,45

ՀԱՅԿ. ՍՍՌ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԱՐԽԻՎԻ ՊԵՏ

(Ստորագրված է Ա. Մկրտչյան)

ԳԱՂՏՆԻ ՖՈՆԴԵՐԻ ԲԱԺՆԻ ՊԵՏ (Ստորագրված է ԶԱՍՈՐԻՆԱ)

²⁶ Պետք է լինի Ջահանգիր:

ԱՐԽԻՎԱՅԻՆ ՊԱՏՃԵՆ
21.03.1921 թ. Էջմիածին

Երևանից Կայազորի հայրենիք փրկության կոմիտեի նախագահին

Պատճեն

Երևանից նո. 0213 ուր 200 ս/21/314-20

Մամուլի պրոպագանդի վարչության հաղորդագրություններ Երևան, 21-ը մարտի, **կեպ**. Կիրակի ամսույս 20-ին Հայրենիքի Փրկության կոմիտեի նախագահ Վրացյանը նախկին նախարարապետներ Քաջագունու և Օհանջանյանի հետ մեկնեց Ղամարլու: Վերադառնալով Վրացյանը հետևյալ տեղեկությունները տվեց. Ամբողջ ձանապարհին մինչև Ղամարլու մեծ ոգևորությամբ **միջակեպ** ձակատ էին մեկնում Զորանոցի կամավորական խմբեր, ժողովուրդը վերադառնում էր քանդված տները վերանորոգելու, գյուղերում բոլշևիկները անօրինակ քանդել են տները, ջարդել գինիներով լի կարասները, թալանել-տարել ամբողջ պարենը միջակետ ավիրել-կտրատել ծառերը, բարբառոսական արարքների մի սոսկալի տեսարան են ներկայացնում բոլոր գյուղերը, մեր զորքերի հաղթական արշավը խուճապի է մատնված թշնամին որ Ավշար է փախել, մեր մարտիկների տրամադրությունը շատ բարձր է, հաղթանակի մասին ոչ մի կասկած, բոլոր կամավորները հրամանատար Սմբաթը խոստում են տվել ոչ մի զոհողության առաջ կանգ չառնել հաղթելու համար թշնամուն **վերջակեպ** զորահրամանատարի շտաբի հաղորդագրության 21 մարտի Ախտայի շրջանում երեկ առավոտը հակառակորդը փորձեր արեց հարձակման անցնել Քաղսի գյուղի մոտից խճուղի վրայով Սուլակ և Բժնիի ուղղությամբ, նրանց փորձերը մեր հրետանային հրացանային կրակով կասեցված է **կեպ** Ղամարլուի շրջանում մեր զորամասերը զարգացնելով իրենց հարձակումը հետապնդումը երեկոյան ժամը 6 գրավեցին Յուվայ Դարխալու, Թագա Դարխալու և Մուսամլու գյուղերը, վերցրին 70 գերի, հակառակորդը նահանջեց դեպի Շիրազլու և Ավշար:

ՎԵՐՋ

ՀԻՄԲ. Ֆոնդ նո. 7/38 գործ նո. 28 թերթ նո. 43-45:

ՀԱՅԿ. ՍՍՌ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԱՐԽԻՎԻ ՊԵՏ' (Սփորագրված է ՄԿՐՏՉՅԱՆ)
ԳԱՂՏՆԻ ԲԱԺՆԻ ՖՆՈՒԴԵՐԻ ՊԵՏ (Սփորագրված է ԶԱՍՈՐԻՆԱ)

ԱՐԽԻՎԱՅԻՆ ՊԱՏՃԵՆ
ՎԿԱՅԱԿԱՆ

Հայրենիքի Փրկության
Կոմիտե
23 փետրվարի 1921 թ.
Երևան
նո. 41

Ընկեր Յովի. Քաջագունին մի խումբ ընկերների հետ մեկնում է Ղամարլուի

շրջանը աջակցելու տեղական ինքնապաշտպանության կազմակերպման և օժանդակելու Հայրենիքի Փրկության կոմիտեին:

Հրահանգում ենք բոլոր հաստատություններին ու անհատներին ցույց տալ ընկերոջը ամենալայն աջակցություն:

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՓՐԿՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ ՆԱԽԱԳԱՀ /ստորագրություն/
Գործերի վարիչ
Ծանոթություն. Վկայականի մեջ Ռուբեն անվան վրա գծված է և թանաքով գրված է Յովհ.

Հ Ի Մ Բ. Ֆոնդ 1/37 գործ նո. 2 թերթ 18:

ՀԱՅԿ ՍՍՌ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԱՐԽԻՎԻ ՊԵՏ (Ստորագրված է Ա.
ՄԿՐՏՅԱՆ)
ԳԱՂՏՆԻ ՖՈՆԴԻԲԵՐԻ ԲԱԺՆԻ ՊԵՏ՝ (Ստորագրված է ԶԱՍՈՐԻՆԱ)

**ՀԱԱ, ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2083, թ. 58–61: Վավերացված պատճեն: Մեքենագիր:
Հայերեն:**

N 28

**«20»-ը փետրվարի 1956 թ.
Ք. Երևան**

ԱՐԽԻՎԱՅԻՆ ՔԱՂՎԱԾՔ

Գաղտնի
Միրելի Եսայուն

Քո փետրվարի 26-ին գրած նամակը պատահմամբ ընկավ մեր ձեռքը և ահա աշխատում ենք բավարարել Ձեր հարցերին:

1. Հայաստանի տերիտորիայում ամեն տեղ միաժամանակ բռնկվեց մեծամասնականների դեմ ընդհանուր ապստամբություն դեռ փետրվարի 16-ից, իսկ 18-ին մայրաքաղաքը անցավ մեր ձեռքը: Երևանը գրավելուց հետո կոմունիստները տանելով իրենց հետ 11 թնդանոթ, երկու զրահապատներ, մոտիկ 1500 հետևակ, 50 ձիավոր, մեծ պարենի ու ռազմամթերքի պաշարով փախսան դեպի Բեռլի Վեդի: Մենք հետապնդելով գրավեցինք Ղանարյուն և Յուվա գյուղերը, սակայն թշնամին անցնելով հակահարձակման մեզ ստիպեց նահանջելու մինչև Երևան, որի տակ 4 օր տեղի ունեցան ամենակատաղի կռիվներ, որոնք վերջացան մեր փառավոր հաղթանակով: Նոքա նորից քաշվեցին Բեռլի-Վեդի ու այժմ պաշտպանողականի են անցել:

Մենք բռնում ենք Խոր-Վիրապ, Քեչիկ-Վեդի, Բոզբուրուն գիծը, իսկ մեր դեմ թշնամին է, որը արդեն գտնվում է լքված դրության մեջ: Ամեն օր նրանցից փախչում են դեպի մեզ անհատներ ու խմբով սպաներ ու զինվորներ: Մենք բոլոր միջոցները ձեռք ենք առել նրանց վերջացնելու, այդ գործում Ձեր օգնությունը մեզ համար կունենա առաջնակարգ նշանակություն, եթե դուք հարվածեք թշնամուն Չիմաքյանդից ու կապվեք մեզ հետ, մենք սպասում ենք այդ հարվածին, միայն թե դուք չպետք է ուշացնեք, քանի գնում թշնամին ուշքի է գալիս ու երես է առնում: Ձեր հարվածը թիկունքից, մերը՝ ճակատից, կխորտակե նրան վերջնականապես: Ուրեմն սպասում ենք Ձեզ:

2. Եթե մենք մի քանի ժամ ուշ մտնեինք քաղաքը, բանտի մեր ընկերները ամբողջովին կկոտորվեին, նոքա կարողացել էին կացիններով-սուկալի տանջանքնե-

րով սպասնլ 30-ից ավելի մեր ընկերներից, որոնցից աչքի են ընկնում 1. Խմբապետ Հաազասպը, 2. Արուշ խանը, 3. Վաղարշակ Գասպարյանը, 4. Գնդապետ Կորգանովը, 5. Կարապետ Իսայիչ Խաչատրյանը, 6. Մակեդոնը, 7. Մուշեղ և Մուրադ եղբայրներին, 8. Ղարսեցի Մամոն և ուրիշ շատերը, որոնք աչքի ընկնող չեն:

Բանտից ազատվեցին՝ Քաջագունի, Ա. Չիլինգարյան, Համո Օհանջանյան, բժ. Տեր-Դավթյան, Բաշխի Իշխանյան, գեներալ Մելիք-Մուրադյան, Վարոս Բաբայան, Ս. Մելիք Յուլյանը և շատ շատերը:

Դրսի աշխարհից առանձին նորություններ չունենք, Վրաստանում տեղի ունեն կատաղի կռիվներ, Տփղիսին շատ մոտիկ, Բաթումում դուրս է բերված դաշնակիցների դեսանտ: Տաճկական զորքեր են կենտրոնանում Արդահանի և Ախալքալակի ուղղությամբ վրացիներին օգնելու նպատակով: Կրոնշտադտում բռնկվել է մեծ ապստամբություն աջ էսէրների ղեկավարությամբ: Կրոնշտադտը ապստամբների ձեռքն է: Նավաստիները և ամբողջ ռազմանավերը ապստամբների հետն են: Տրոցկին հուսահատական կոչեր է ուղղում կոմունիստներին պայքարի համար: Տաճկաստանի և մեր հարաբերությունները լավ են, հեռու չէ այն օրը, երբ տաճիկ, հայ, վրացի, Ադրբեջան ու Լեռնաստանցիների կռալիցիան գործնականի կանցնի:

Պարզ է մեկ բան, որ Ռուսաստանը հնարավորություն չունի օգնական ուժեր ուղարկելու Դիլիջանի վրայով, որովհետև Ադրբեջանում դրությունը նույնպես խախտու է և ահա մենք պետք է օգտվենք հանգամանքից ու քշենք այդ սրիկաներին մեր երկրի սահմաններից, քանի ուշ չէ:

Ղանարվվի ընդհանուր հրամանատարն է Սմբատը, իսկ Աղբաշ-Դարդալու, Բոգ-Բուբունի թևը Մարտիրոսի ղեկավարությամբ: Մենք Մարտիրոսյանին արդեն զգուշացրել ենք, որ Դարալագյազից մերոնք շուտով դուրս են գալու Չիմանքին: Շուտով կղատարկվի Ալեքսանդրապոլը: Էրզրումի մեր ռազմագերիները նույնպես շուտով կվերադառնան:

Ընկերական ջերմ բարևներով:
Սպարապետի շտաբի պետ՝ Գարիգ Սարգիսբեկյան /ստորագրություն/

Երևան

1921 թ. մարտի 11-ին
Հ Ի Մ Ք. Ֆոնդ նո. 40/113 ցուցակ նո. 3 գործ նո. 27 թերթ նո. 14:

ՀԱՅԿ. ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԱՐԽԻՎԻ ՊԵՏ՝ (Սյորազրված է ՄԿԲՏ23ԱՆ)
ԳԱՂՏԵԻ ՖՈՆԴԵՐԻ ԲԱԺՆԻ ՊԵՏ՝ (Սյորազրված է ԶԱՍՈՐԻՆԱ)

ՀԱԱ, ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2083, թ. 62-63: Վավերացված պատճեն: Մերենագիր: Հայերեն:

**N 29
Պատճեն**

ազ-2

8/274
«23»-ը փետրվարի, 1956 թ.

Գ ա դ տ ն ի

Օրինակ N 2

ՀԱՅԱԿԱԿԱՆ ԽՍՀ ԳԼԱՎԼԻՏԻ ՏՆՕՐԵՆ
Ընկ. Թաղևոսյանին

Ելնելով ծագած անհրաժեշտությունից՝ խնդրում եմ տեղեկացնել՝ արդյոք

հանված է շրջանառությունից Հովհաննես ՔԱՋԱԶՆՈՒՆՈՒ (դատված 1937 թ.) «Դաշնակցությունը անելիք չունի այլևս» գիրքը (բրոշյուր), և եթե այո, ապա ինչ պատճառով:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԳԻՆ ԱՌԸՆԹԵՐ ՊԱԿ ԲԱԺՆԻ ՊԵՏ
Փոխգնդապետ
(ԱՎԱՆԵՍՈՎ)

Ուղարկված է 2 օրինակից
Օրինակ 1-ը՝ հասցեատիրոջը
Օրինակ 2-ը՝ N 1064 գործին

Ճիշտ է (Սյուրազրված է)

N 30

**ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԳԻՆ ԿԻՑ ՄԱՄՈՒԼՈՒՄ
ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԵՎ ՊԵՏԱԿԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐԻ ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ**

Երևան, Լենինի պող., 25,
Հեռ.՝ 18-84
N 25 գ.

«27»-ը փետրվարի, 1956 թ.
Գ ա ղ տ ն ի
Օրինակ 1

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԳԻՆ ԱՌԸՐԹՆԵՐ
ՊԱԿ ԲԱԺՆԻ ՊԵՏ ՓՈՒԳՆԴԱՊԵՏ

ընկ. Ավանեսյանին

23.02.1956 թ. N 8/274-ին

Տեղեկացնում ենք, որ Հովհ. Քաջագնունու «Դաշնակցությունը անելիք չունի այլևս» գրքում հեղինակը փորձ է անում արդարացնել դաշնակների հակահեղափոխական, հակաժողովրդական գործունեությունը, նրանց համարում է հայ ժողովրդի շահերի պաշտպաններ, «հայերի քաղաքական ազատագրության մարտիկներ» (էջ 60):

Հեղինակը գրքում հանդես է գալիս Հայաստանում խորհրդային իշխանության հաստատման դեմ: Նա հանդես է գալիս Հայաստանում խորհրդային իշխանության սոցիալ-տնտեսական քաղաքականության դեմ:

Գիրքը լի է բոլշևիկյան կուսակցության և խորհրդային իշխանության հասցեին տրվող զրպարտություններով:

Գիրքը պահվում է հատուկ ֆոնդում:

Հայկական ԽՍՀ նախարարների խորհրդին առընթեր մամուլում
Ռազմական և պետական գաղտնիքների պահպանման գլխավոր վարչության
պետ

ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ Է (Ա. Թադևոսյան)
2-րդ բաժնի պետ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ Է (Ա. Միրզոյան)

**Պատճեն
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ**

«26»-ը փետրվարի, 1931 թ.

քաղ. երևան

Ես՝ Հայաստանի պետքաղվարչության ՅԿՕ [տնտեսական բաժնի] լիազորված ներկայացուցիչ ԱՆԱՆՈՎ Աբգարս, քննելով N 57-ի առիթով քաղաքացիներ Քաջազնունի Հովհաննեսի, Մուշեղ Մելիք-Հայկազյանի և Հմայակ Մելիք-Աղամիրովի մեղադրանքով հետաքննչական գործը՝ հանցագործություն՝ ԽՍՀՄ քրեական օրենսգրքի 154 հոդվածով նախատեսված, և նկատի առնելով, որ նրանց գործողություններում բացակայում է հանցակազմը, ղեկավարվելով քրեական օրենսգրքի 4-րդ հոդվածի 5-րդ մասով՝

ՈՐՈՇԵՑԻ

Քաղաքացիներ Քաջազնունի Հովհաննեսի, Մելիք-Հայկազյան Մուշեղի և Մելիք-Աղամիրով Հմայակի դեմ հարուցված գործը կարճել և հանձնել արխիվ:

Սույն որոշման պատճենը ուղարկել Հանրապետական դատական բաժնի վարչություն և Հայպետքաղվարչության դատախազին:

Հայպետքաղվարչության տնտեսական բաժնի լիազոր ներկայացուցիչ
(Ստորագրված է) ԱՆԱՆՈՎ
«ՀԱՄԱԶԱՅՆ ԵՄ»: Հայկ. պետքաղվարչության տնտեսական բաժնի պետի
ներկայացուցիչ (Ստորագրված է) ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ
Ճիշտ է: ՀԱՅԿ. ԽՍՀ Նախարարների խորհրդին կից ՊԱԿ հետաքննչական
բաժնի քննիչ, ավագ լեյտենանտ (Ստորագրված է) ԱՂՈՒՋՈՒՄՑՅԱՆ

Տեղեկանք. Սույն փաստաթղթի բնօրինակը պահպանվում է N 57/1064-55 թ. արխիվային-հետաքննչական գործում:
Ավագ լեյտենանտ (Ստորագրված է) ԱՂՈՒՋՈՒՄՑՅԱՆ

**ՀԱԱ, ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2083, թ. 64-66: Վավերացված պատճեն: Մեքենագիր:
Թարգմանություն ռուսերենից:**

**N 32
Տեղեկանք**

Ես՝ Աղուզումցյանս, սույն ամսաթվին զանգահարել եմ Ավետիք Իսահակյանի բնակարան՝ նրան հարցաքննության կանչելու նպատակով: Սակայն նրա կինը պատասխանեց, որ նա արդեն վաղուց հիվանդ է, պառկած է ծանր վիճակում, և բժիշկները արգելել են անգամ տանըցանկացած ընդունելություն:

Հայկ. ԽՍՀ Նախարարների խորհրդին կից
ՊԱԿ Հետաքննչական բաժնի քննիչ,
ավագ լեյտենանտ (Ստորագրված է) Աղուզումցյան

27.02.1956 թ.

17
2017
թ. (ժԵ) րարի, թիվ 1 (57), հունվար-մարտ, 2017

վլվ համահայկական հանդես

N 33
Տեղեկանք

Հայկ Հակոբջանի Զարգարյանը սույն գործով չի հարցաքննվել, քանի որ նա մահացել է 1955 թ.:

Հայկ. ԽՍՀ Նախարարների խորհրդին առընթեր
ՊԱԿ Հետաքննչական բաժնի քննիչ,
ավագ լեյտենանտ (Սպորազրված է) Աղուզումցյան

28.02.1956 թ.

**ՀԱԱ, ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2083, թ. 67–68: Վավերացված պատձեն: Զեռագիր:
Թարգմանությունն ռուսերենից:**

N 34

«ՀԱՍՏԱՏՈՒՄ ԵՄ»

ՀԱՅԿ. ԽՍՀ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻՆ ԱՌԸՆԹԵՐ
ՊԵՏԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՏԵՂԱԿԱԼ
Գ ն դ ա պ ետ (ԱՂԵԿՅԱՆ)

«29»-ը փետրվարի 1956 թվական
[Մակագրված է] «Համաձայն եմ
մերժման եզրակացությանը»:
(սպորազրություն)

24/XII.56 թ.

Ե Զ Ր Ա Կ Ա Ց ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

«28»ը փետրվարի 1956 թ. ք. Երևան

Ես՝ Հայկական ԽՍՀ նախարարների խորհրդին կից Պետական անվտանգու-
թյան կոմիտեի հետաքննչական բաժնի քննիչ ավագ լեյտենանտ Աղուզումցյանս,
քննելով քաղաքացի Մարգարիտ Հովհաննեսի Քաջազունու հայցը՝ նրա հոր
գործի վերանայման մասին՝ իրավունքների վերականգնման նպատակով, և դրա
հետ կապված՝ քննելով արխիվային-հետաքննչական N 19291/1064 գործը՝ որպես
մեղադրանք

Քաջազունուի Հովհաննես Հովհաննեսի, ծնվ. 1868 թ.,
Վրացական ԽՍՀ ք. Ախալքալաքի ծնունդ, հայ,
ԽՍՀՄ քաղաքացի, ինժեներ, մինչև ձերբակալությունը
աշխատող Կոմունալ տնտեսության Ժողովրդական կոմիսարիատի
գիտատեխնիկական խորհրդի գիտական քարտուղար,
բնակվել է՝ հասցե՝ ք. Երևան, Գյունի 1, բն. 61:

ԳՏՆՈՒՄ ԵՄ

Հ. Հ. Քաջազունուին 1937 թվականի հուլիսի 29-ին ձերբակալվել է Հայկական
ԽՍՀ ՆԳԺԿ-ի կողմից և նույն թվի դեկտեմբերի 5-ին Հայկ. ԽՍՀ ՆԳԺԿ Եռյակի
կողմից դատապարտվել է պատժի առավելագույն չափի այն մեղադրանքով, որ.

«1893 թվականից եղել է «Դաշնակցություն» կուսակցության անդամ: Դաշնակ-
ցական առաջնորդներից մեկը և «Դաշնակցություն» կուսակցության կազմակեր-
պիչներից: Ակտիվ դաշնակցական աշխատանք է վարել, կապված է եղել երևելի

դաշնակների հետ: Դաշնակցական կառավարության օրոք եղել է վարչապետ: Հայաստանի խորհրդայնացումից հետո՝ 1920 թվականին, ձերբակալվել է և ազատ արձակվել դաշնակների կողմից: Դաշնակցական ավանտյուրայի ճնշումից հետո արտագաղթել է Իրան, վերադարձել 1924 թ.: Ընդհուպ մինչև ձերբակալության օրը շարունակել է մնալ երզնյալ դաշնակ ազգայնամուլ»:

(տե՛ս անձնական գործ 22)

Քաջագնունու՝ առավելագույն պատժի չափի դատապարտման մասին Եռյակի 1937 թ. դեկտեմբերի 5-ի որոշումը ի կատար չի անվել՝ պայմանավորված նրանով, որ 1937 թ. դեկտեմբերի 11-ին հիվանդության պատճառով (թոքախտ և ծերունական թուլություն) նա տեղափոխվել է Երևանի բանտի հիվանդանոց, ուր մահացել է նույն թվականի դեկտեմբերի 22-ին:

(տե՛ս անձնական գործ 23, ակտ)

Քաջագնունու ձերբակալության և դատապարտման համար որպես հիմք են ծառայել օպերատիվ տվյալները (անձնական գործ 1-3), դատապարտվածի որդու՝ Կարեն Քաջագնունու ցուցմունքները, ինչպես նաև հենց դատապարտյալի 1937 թ. նոյեմբերի 16-ի ցուցմունքները:

(անձնական գործ 4-9, 14-20)

Քաջագնունին 1937 թ. նոյեմբերի 16-ի հարցաքննությանը խոստովանեց իր ակտիվ դաշնակցական գործունեությունը մինչև Հայաստանում խորհրդային իշխանության հաստատվելը, ցուցմունք էր տալիս, որ Հայաստանում խորհրդային իշխանության հաստատումից հետո ձերբակալված է եղել, բայց դաշնակցական ավանտյուրայի ժամանակ դաշնակները նրան բանտից ազատել են, և դաշնակցական ավանտյուրայի ճնշումից հետո դաշնակցական կառավարության այլ անդամների հետ փախել է Իրան: Արտասահմանից վերադարձել է 1924 թվականին և մինչև ձերբակալությունը հակախորհրդային ոչ մի գործունեությամբ չի զբաղվել:

Ցուցմունք տվողները՝ դուստրը՝ Մ. Հ. Քաջագնունին և Գ. Ա. Չուբարյանը, չհերքելով մինչև Հայաստանում խորհրդային իշխանության հաստատումը Քաջագնունու դաշնակցական գործունեությունը, պնդում են, որ հետագայում նա չի զբաղվել հակախորհրդային գործունեությամբ, այդ իսկ պատճառով էլ խնդրում են վերանայել գործը և վերականգնել նրա իրավունքները:

Արխիվային-հետաքննչական գործի և սույն ստուգման բոլոր նյութերից նկատելի է, որ Քաջագնունին, իրոք, «Դաշնակցություն» կուսակցության առաջնորդներից և կազմակերպիչներից մեկն է եղել, բազմիցս ընտրվել է այդ կուսակցության Կենտկոմի անդամ, եղել է դաշնակցական կառավարության վարչապետը, իսկ մինչև խորհրդային իշխանության հաստատումն ընկած ժամանակահատվածում՝ դաշնակցական խորհրդարանի նախագահ:

Խորհրդային իշխանության հաստատումից հետո Քաջագնունին ձերբակալվել է բոլշևիկների կողմից, բայց դաշնակցական ավանտյուրայի (1921 թ. փետրվար-մարտ) ժամանակ Երևան քաղաքը ժամանակավորապես գրաված դաշնակները ազատել են նրան բանտից:

Անձամբ Քաջագնունու ցուցմունքներն այն մասին, որ դաշնակների կողմից բանտից ազատվելուց հետո ինքը փախել է Իրան և հետագայում հակախորհրդային գործունեություն չի ծավալել, ինչպես նաև նրա դատեր՝ Մ. Հ. Քաջագնունու և Գ. Ա. Չուբարյանի ցուցմունքներն այն մասին, որ Հայաստանում խորհրդային իշխանության հաստատումից հետո Քաջագնունին հակախորհրդային գործունեությամբ չի զբաղվել, հերքվում են Հայկական ԽՍՀ պետական արխիվում եղած նյութերով:

Այդ նյութերում դիտվում է, որ դաշնակների կողմից բանտից ազատվելուց հետո Քաջագնունին ակտիվ մասնակցություն է ունեցել դաշնակցական ավանտյուրային:

Այսպես, օրինակ՝ հայտնի դաշնակ Յապոնին 1921 թ. մարտի 11-ին ուղարկած

իր նամակում դաշնակցական բանակի գլխավոր շտաբի պետ Գ. Սարիբեկյանը²⁷, նկարագրելով դաշնակցական ավանտյուրայի ընթացքը և խնդրելով ռազմական օգնություն, հատուկ նշում է, որ բանտից իրենց կողմից ազատ է արձակվել Քաջազնունին և ուրիշներ:(տե՛ս անձնական գործ 62-63)

Հայկական ԽՍՀ պետական կենտրոնական արխիվում պահպանվել է «Հայրենիքի փրկության կոմիտեի» նախագահի ստորագրությամբ 1921 թ. փետրվարի 23-ի վկայական, որտեղ ասվում է. «Ընկեր Յովհ. Քաջազնունին մի խումբ ընկերների հետ մեկնել է Ղամարլուի շրջան՝ աջակցելու տեղական ինքնապաշտպանության կազմակերպմանը և «Հայրենիքի Փրկության կոմիտեին» օժանդակելուն:

Առաջարկվում է բոլոր հիմնարկություններին ու անձանց ընկերքը ցույց տալ ամենայն աջակցություն»:(տե՛ս անձնական գործ 61)

1921 թ. մարտի 21-ի դաշնակցական մամուլի և քարոզչության պահպանված ամփոփագրերում, որ այն ժամանակ ուղարկվել են Էջմիածին՝ «Հայրենիքի փրկության կոմիտեի» կայագրի նախագահին, ասվում է, որ 1921 թ. մարտի 20-ին «Հայրենիքի փրկության կոմիտեի» նախագահ Վրացյանը նախկին «նախարարապետներ» Քաջազնունու և Օհանջանյանի հետ միասին մեկնել են Ղամարլու, որտեղից վերադառնալով՝ Վրացյանը հայտարարություն է արել (այնուհետև բուն հայտարարությունն է, որի բովանդակությունն ակնհայտորեն հակախորհրդային է՝ ուղղված բնակչության աչքում բոլշևիկներին հեղինակագրկելուն):

(տե՛ս անձնական գործ 60)

Դաշնակցական մամուլի և քարոզչության վարչության մեկ այլ ամփոփագիր՝ 1921 թ. 9-ը մարտի, պարունակում է ակնհայտ զրպարտիչ հայտարարություն Խորհրդային Ռուսաստանի հասցեին, նրանում միննույն ժամանակ ասվում է, որ վիրավոր զինվորներին օգնություն ցուցաբերելու համար մարտի 9-ին ստեղծվել է հանձնաժողով՝ նախկին վարչապետ Քաջազնունու նախագահությամբ:

(տե՛ս անձնական գործ 58-59)

Այս բոլոր նյութերը խոսում են այն մասին, որ Հ. Հ. Քաջազնունին դաշնակների կողմից բանտից ազատվելուց հետո ղեկավարող ակտիվ գործունեություն է ունեցել դաշնակցական ավանտյուրայում, որը կազմակերպվել էր Հայաստանում Խորհրդային իշխանության տապալման և սեփական տիրապետության հաստատման նպատակներով:

Պետական կենտրոնական արխիվում հայտնաբերվել են նյութեր, որոնք վկայում են այն մասին, որ դաշնակցական ավանտյուրայի ճնշմամբ դեպի Իրան փախուստից հետո Քաջազնունին շարունակել է այնտեղ հակախորհրդային դաշնակցական աշխատանք վարել: Այսպես, օրինակ՝ գոյություն ունի քաղվածք Իրանական Ադրբեջանի ՌՍՖՖՀ Գլխավոր հյուպատոսության քարտուղարի զեկուցումից (1921 թ. 28-ը օգոստոսի)՝ ուղղված Պարսկաստանում ՌՍՖՖՀ լիազորված ներկայացուցչին, որտեղ ասվում է. «Նախկին վարչապետ Քաջազնունին Թեհրանից գրում է Ռուբեն փաշային. «Աշխատե՛ք բոլոր կուսակներներին ուղարկել հայրենիք ինչ գնով էլ լինի: Քաղաքական դրությունը պարզվում է, Հաղթանակը մերն է»»:

(տե՛ս անձնական գործ 54)

Լինելով արտասահմանում՝ Քաջազնունին հրատարակել է «Դաշնակցությունը անելիք այլևս չունի» գիրքը: Այդ գիրքը 1923 թ. լույս է տեսել Թիֆլիսում: Ինչպես դիտելի է Հայկական ԽՍՀ Գլավլիտի՝ N21(с), 1956 թ. փետրվարի 27-ի նամակից՝ «Դաշնակցությունը այլևս անելիք չունի» գրքում Հովհ. Քաջազնունին փորձ է

²⁷ Պետք է լինի Գ. Սարգիսբեկյան:

անում արդարացնել դաշնակների հակահեղափոխական, հակաժողովրդական գործունեությունը, նրանց համարում է հայ ժողովրդի շահերի պաշտպաններ, «հայերի քաղաքական ազատագրման մարտիկներ»: Հանդես է գալիս Հայաստանում խորհրդային իշխանության սոցիալ-տնտեսական քաղաքականության դեմ: Ինչպես ասվում է այդ նամակում՝ գիրքը լի է բուլշևիկյան կուսակցության և խորհրդային իշխանության հասցեին ուղղված զրպարտություններով: Այն պահպանվում է հատուկ ֆոնդում:(տե՛ս անձնական գործ 64-65)

Ինչպես 1937 թ. նախնական հետաքննության ընթացքում, այնպես էլ սույն ստուգման ընթացքում արտասահմանից վերադառնալուց հետո ընկած ժամանակահատվածում (1924-1937 թթ.) Քաջագնունու հակախորհրդային գործունեության մասին նյութեր չեն գտնվել: Այդ մասին վկայում է ընդամենը որդու հայտարարությունը՝ տրված 1937 թ., որում նա հայտնում է, որ իր հայր Հովհաննես Քաջագնունին մնում է երդվյալ դաշնակ, և բերում Քաջագնունու կողմից ընտանիքում արված առանձին արտահայտություններ:

Ստուգմամբ պարզվել է, որ 1931 թ. Հովհաննես Քաջագնունու և ուրիշ մի քանիսի դեմ դատական գործ է հարուցվել Հայկ. ԽՍՀ քրեական օրենսգրքի 154-րդ հոդվածով (անտնտեսվարություն), բայց և այնպես 1931 թ. փետրվարի 26-ի որոշմամբ այդ գործը կարճվել է նրանց գործողություններում հանցակազմի բացակայության պատճառով (Հայկ. ԽՍՀ քրեական օրենսգրքի 4-րդ հոդված, 5-րդ մաս):
(տե՛ս անձնական գործ 66)

Ելնելով վերոշարադրյալից, ինչպես նաև առաջնորդվելով 1921 թ. մայիսի 12-ից գործող Հայաստանի Ռազմահեղափոխական կոմիտեի դեկրետով (այդ դեկրետի համաձայն՝ 1921 թ. փետրվարի 18-ից հետո հանցանք գործած անձանց վրա չի տարածվում Ռազմահեղափոխական կոմիտեի 1921 թ. ապրիլի 10-ի և 23-ի «Ներման մասին» դեկրետը)

ԿԱՐԾՈՒՄ ԵՄ

Համարել, որ Հովհաննես Հովհաննեսի Քաջագնունու իրավունքների վերականգնման համար հիմքեր չ կ ա ն:

Հ. Հ. Քաջագնունու վերաբերյալ N 19292/1064 արխիվային-հետաքննչական գործը ստուգողական նյութերի և սույն եզրակացության հետ միասին ուղարկել Հայկական ԽՍՀ դատախազություն՝ վերջնական վճռի կայացման և հայցվորներին պատասխան տալու համար:

Հայկական ԽՍՀ Նախարարների խորհրդին առընթեր ՊԱԿ հետաքննչական բաժնի քննիչ, լեյտենանտ (Սյորրագրված է) Աղուզումցյան

«Համաձայն եմ»

Հայկական ԽՍՀ Նախարարների խորհրդին առընթեր հետաքննչական բաժնի պետ,

փոխգնդապետ (Սյորրագրված է) Ավանեսով

[Մակագրված է] «Համաձայն եմ»: Օհանջանյան (սյորրագրություն)

ՀԱԱ, ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2083, թ. 69-75: Վավերացված պատճեն: Մերենագիր: Թարգմանություն ռուսերենից:

19- (ժԵ) րաբի, թիվ 1 (57), հունվար-մարտ, 2017

ՎԷՎ համահայկական հանդես

«Հաստատում եմ»

Հայաստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազ
Արդարադատության երկրորդ դասի պետական
Խորհրդական (Սիրոպազրված է) Ա. Ա. ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ

14.12.1992 թ.

ՈՐՈՇՈՒՄ

Քաղ. Երևան

«12»-ը ղեկտեմբերի 1992 թ.

Հովհաննես Հովհաննեսի (Իվանի) Քաջագնունին ծնվել է 1868 թ. Վրաստանի Ախալքալաք քաղաքում, բարձրագույն կրթությամբ, մասնագիտությամբ ինժեներ, նախքան կալանավորվելը աշխատել է Հայաստանի Հանրապետության²⁸ կոմունալ տնտեսության ժողովրդական կոմիսարիատի գիտատեխնիկական խորհրդի գիտական քարտուղար: 1937 թ. հուլիսի 28-ին ՀՍՍՀ ՆԳԺԿ պետանվտանգության վարչության նո 6/41 օրդերով կալանավորվել և մեղադրվել է այն բանում, որ 1893 թվականից հանդիսացել է «Դաշնակցություն» կուսակցության անդամ, եղել է նույն կուսակցության ստեղծողներից մեկը, կապ է պահպանել ինչպես Ռուսաստանի, այնպես էլ արտասահմանում գտնվող դաշնակցական կազմակերպությունների և ականավոր գործիչների հետ, մի քանի անգամ ընտրվել է դաշնակցության կուսակցության կենտրոնական կոմիտեի և նրա բյուրոյի անդամ: Հայաստանում դաշնակցական իշխանության հաստատումից հետո ընտրվել է պրիմեր մինիստր, իսկ խորհրդային կարգերի հաստատումից հետո փախել է Իրան, այնտեղից մեկնել Ֆրանսիա, որտեղ սպիտակ վտարանդիների և դաշնակցականների շրջանում ակտի հակախորհրդային աշխատանք է տարել:

Հ. Քաջագնունին խորհրդային միություն է վերադարձել 1924 թ., բնակվել է Երևան քաղաքում, մասնագիտական աշխատանք է կատարել տարբեր գերատեսչություններում, մնալով երդվյալ դաշնակ-ազգայնասեր*:

ՀԽՍՀ ՆԳԺԿ-ի Եռյակի 5.12.1937 թ. որոշմամբ Քաջագնունին, վերը շարադրված գործունեության համար, առանց քրեական օրենսգրքի որևէ հոդվածով նրա մեղադրանքը որակելու, դատապարտվել է գնդակահարության: Հ. Քաջագնունու նկատմամբ դատավճիռն ի կատար չի ածվել, մեկուսարանի հիվանդանոցի բժիշկների կողմից 15.01.1938 թ. ակտ է կազմվել, որ նա 22.12.1937 թվականին հիվանդանոցում մահացել է տուբերկուլյոզով տառապելու և գրիպով հիվանդանալու պատճառով:

Առաջադրված մեղադրանքում Հովհաննես Քաջագնունին իրեն մեղավոր չի ճանաչել և նշել է, որ ինքը հանդիսացել է դաշնակցական կուսակցության հիմնադիրներից և ղեկավարներից մեկը, ձգտել է անկախ Հայաստանի ստեղծման և Հայաստանում դաշնակցական կառավարության հաստատումից հետո ընտրվել պրիմեր մինիստր:

Քրեական գործի ուսումնասիրությամբ պարզվել է, որ Հովհաննես Քաջագնունին, լինելով հայրենասեր, իր գործունեության ընթացքում պայքարել է բռնակալության դեմ՝ հայ ժողովրդի իղձերը իրականացնելու համար, նրան վերագրված մեղադրանքները իրենց մեջ հանցագործության հատկանիշներ չեն պարունակել, նա բռնադատվել է իր իսկ հարազատ, կոմերիտական որդու գրպարտիչ հաղորդման հիման վրա:

Ելնելով վերոգրյալներից և ղեկավարվելով ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 5-րդ հոդվածի

²⁸ Պետք է լինի Հայկ. ՄԽՀ:

* Հատկանշական է, որ Հայաստանի անկախացումից հետո նացիոնալիստ («ազգայնամուլ») հասկացությունը փոխակերպվել է «ազգայնասերի»:

Հովհաննեսի Հովհաննեսի (Իվանի) Քաջազնունու նկատմամբ քրեական գործը կարճել հանցակազմի բացակայության պատճառով, նրան համարել արդարացված և ռեաբիլիտացված:

Ազգային անվտանգության մարմիններում
քննության վրա հսկող բաժնի դատախազ (Սիրոսագրված է) Ա. Վ. Թևոսյան

«Համաձայն եմ»
ՀՀ Գլխավոր դատախազի տեղակալ (Սիրոսագրված է) Ռ. Ս. Պողոսյան

N 37

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԴԱՏԱԿԱՆԱԶՈՒԹՅՈՒՆ

14.12.1992 թ. N 13-2-92-92

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Ն Ք

Հովհաննես Հովհաննեսի (Իվանի) Քաջազնունին ծնվել է 1868 թ. Վրաստանի Ախալքալաք քաղաքում, բարձրագույն կրթությամբ, մասնագիտությամբ ինժեներ, նախքան կալանավորվելը աշխատել է Հայաստանի Հանրապետության կոմունալ տնտեսության ժողովրդական կոմիսարիատի գիտատեխնիկական խորհրդի գիտական քարտուղար: 1937 թ. հուլիսի 28-ին ՀՍՍՀ ՆԳԺԿ պետանվտանգության վարչության նո 6/41 օրդերով կալանավորվել և մեղադրվել է այն բանում, որ 1893 թվականից հանդիսացել է «Դաշնակցություն» կուսակցության անդամ, եղել է նույն կուսակցության ստեղծողներից մեկը, կապ է պահպանել ինչպես Ռուսաստանի, այնպես էլ արտասահմանում գտնվող դաշնակցական կազմակերպությունների և ականավոր գործիչների հետ, մի քանի անգամ ընտրվել է դաշնակցություն կուսակցության կենտրոնական կոմիտեի և նրա բյուրոյի անդամ: Հայաստանում դաշնակցական իշխանության հաստատումից հետո ընտրվել է պրիմեր մինիստր, իսկ խորհրդային կարգերի հաստատումից հետո փախել է Իրան, այնտեղից մեկնել Ֆրանսիա, որտեղ սպիտակ վտարանդիների և դաշնակցականների շրջանում ակտիվ հակախորհրդային աշխատանք է տարել:

Հ. Քաջազնունին խորհրդային միություն է վերադարձել 1924 թ., բնակվել է Երևան քաղաքում, մասնագիտական աշխատանք է կատարել տարբեր գերատեսչություններում, մնալով երդվյալ դաշնակ-ազգայնասեր:

ՀԽՍՀ ՆԳԺԿ-ի եռյակի 5.12.1937 թ. որոշմամբ Քաջազնունին, վերը շարադրված գործունեության համար, առանց քրեական օրենսգրքի որևէ հոդվածով նրա մեղադրանքը որակելու, դատապարտվել է գնդակահարության: Հ. Քաջազնունու նկատմամբ դատավճիռն ի կատար չի անվել, մեկուսարանի հիվանդանոցի բժիշկների կողմից 15.01.1938 թ. ակտ է կազմվել, որ նա 22.12.1937 թվականին հիվանդանոցում մահացել է տուբերկուլյոզով տառապելու և գրիպով հիվանդանալու պատճառով:

Առաջադրված մեղադրանքում Հովհաննես Քաջազնունին իրեն մեղավոր չի ճանաչել և նշել է, որ ինքը հանդիսացել է դաշնակցական կուսակցության հիմնադիրներից և ղեկավարներից մեկը, ձգտել է անկախ Հայաստանի ստեղծմանը և Հայաստանում դաշնակցական կառավարության հաստատումից հետո ընտրվել

Թ (ԺԵ) րաբի, թիվ 1 (57), հունվար-մարտ, 2017

ՎԿՎ համահայկական հանդես

պրիմեր մինիստր:

Քրեական գործի ուսումնասիրությամբ պարզվել է, որ Հովհաննես Քաջազնունին, լինելով հայրենասեր, իր գործունեության ընթացքում պայքարել է բռնակալության դեմ՝ հայ ժողովրդի իղձերը իրականացնելու համար: Նրան վերագրված մեղադրանքները իրենց մեջ հանցագործության հատկանիշներ չեն պարունակել, նա բռնադատվել է իր իսկ հարազատ, կոմերիտական որդու միակ զրպարտիչ հաղորդման հիման վրա:

Հանրապետության դատախազությունը 12.12.1992 թ. որոշմամբ Հ. Քաջազնունուն արդարացրել և ենթարկել է ռեաբիլիտացիայի:

Ազգային անդտանգության մարմիններում

Քննության վրա հսկող բաժնի դատախազ (*Սիրոբագրված է*) Ա. Վ. Թևոսյան

**ՀԱԱ, ֆ. 1191, ց. 16, գ. 2083, թ. 77-78: Վավերացված պատձեն: Մեքենագիր:
Հայերեն:**

Թարգմանությունը՝ Սիրանուշ Գ. Հովհաննիսյանի

Я прокомментирую эти тезисы: все они были весьма
тесно связаны (конечно не, что касается мне в
руку).

А. В первом брань я не совершенно свободно
набралась за них и за весь вечер. Но потом
— под огнем бестактности дружеской много —
они стали относиться ко мне по-доброму.
С. Вильям Карамзин — в мою присутствии
редко говорил на политические темы. Тогда и с
другими еловыми востями. Много, также — почти
стенографировано он со мной, т.е. его политиче-
ская сдержанность — конечно та, которую он по-
кажет — мне сама.

По своей природе он — интеллигент, буржуа.
Ж советской власти относится враждебно. Отно-
шатся какие либо члены в духе вод. естественные
заговоры, что коммунизм с камнями сами все
более углубляются в незнание и игнорирование
при так же чуждым. Заговоры это не что как
мультиязычные перед буржуазии капитализма (капитализму)
и в империализме. В области в нем же поистине
считаем, что мы хотим войны, что мы нава-
звывая войну европейский государства, что они —
в тайности. Англичане не хотят войны, а мы
хотим ее навязать ее. Это — "вы заехали в
туннель", вам не нужна война и вы идете —

ете, что все шатает широким революционным шагом
бы хотели добиться при помощи войны. "На-
ши — интеллигенте он не верит. Наму национали-
зму полностью он считает нецелесообразным, наоборот
Судит войну во всех вопросах он занимает
в отношении нас отрицательную: позиция не —
сказано его отрицательные и замечает доста-
точно его характерными:

1. "Учитывая что письмо Зиньева подлинное
это это казал Верили, а английским докторам
мать не может.

2. "В Европе мы должны дать развиться
и науки.

3. "Я за возникновение войны в СССР, ибо
это ей выгодно. Но в предположении что это это
была английской колонией, ибо это было бы еще
выгоднее. У. М. Г.

Но в Европе с тем в нем есть одна линия
которую очень трудно понять. Дел нет — но его
идея — вероятно роль играет программа Ган-
ной империи. В. К. В. в программе СССР, то вы-
ступит в этом раз в интересующих нас все, обходящее.
Полтора об СССР, он всегда говорит "нет", но
"мы" иногда выдают голыми руками. Об этом
он это говорит программа СССР не обязательно
он это не может быть углубленными формами заши-

цать свою страну при всех и великодуш-
ством и смелостью. Так однажды он спрятал
свое старичью голубку - Раяк - что ешь в ее
руки попал бы секретнейший военный документ
Красной Армии. Она ответила: "Мы только и
столько и передаем его, как, напр., англичанам".
"Мы и ждем!" сказал Казантин. Она настан-
вила. Тогда он - взвешивая до последней степени
сказал: если ты это сделаешь, то знай - я
тебя собственноручно убью!

Машин вранья в них, странном обра-
щении эти два козла: врандеевое отно-
шение к большевикам и как же шитиеские пем-
лание "братства" обязанности врандеевина.
Несколько слов догнем сказать о своей
старшей сестре - Раяк! Я не знаю ведет ли
она сейчас у нас контр. революционную работу
или нет. Но я твердо уверен, что она идеоло-
гически - самая подготовленная материя для та-
кого рода деятельности.
По поводу - ч. не такое прошлое; в 18-19
она сидела в УК (на Северном Кавказе), судимая,
но во время Сорокинское митинга все дни ее
подвержены чуждому мнению и ее вынужден за-
служивать материально.
Во второй она - напечата неспособность

к работе "вообще" и к коммунистическим взгля-
дам. Кроме того она сама по себе, будучи
беспринципным человеком, способна на все.
На шимпанзе, террор, подруга - один из своих
на все что может предложить. На чуждо-
вую работу она не способна. Если она
скажет, что не делает, то врандеевые све-
ет лампы, иерейность, апатичи и алексивность
Машинная полнота скажет: акти врандеевые
Знаю только в контр. революционной
форме. Е. на родине на пути к
не могу сказать: мать (с. д.), брат (Рубен)
и сестра (Марго) совершенно близки к нам и
ни на какие контр. революционные дела не
не способны.
Если какой либо вопрос в недостаточности
светил, то я могу дать дополнительные све-
дения.
Эти несколько дней я пока в Эривани.
Если в надобности по моему мнению вывоза
через ДК ЛКСМ.
Харен Жадманур
Член ДКСМ.

Выписка из протокола № 49

Заседания Тройки Н. К. В. Д. Армянской ССР

„ 5 „ декабря 1937 г.

22

Слушали:	Постановили:
<p>38. Дело 4 Отдела УГБ НКВД АРМ ССР № 19291, по обвинению КАЧАЗНУНИ Оганеса Оганесовича, 1868г. рожд., ж. г. Ереван, служащий.</p> <p>Обвиняется в том, что состоял членом партии "дашнакцутюн" с 1893г. Один из дашнакских лидеров и организаторов партии "дашнакцутюн". Вел активную даш. работу, был связан с видными дашнаками. При даш. правительстве премьер министр. После советизации Армении, в 1920г. был арестован и освобожден дашнаками. После подавления даш. авантюры, эмигрировал в Иран, вернулся в 1924г. По день ареста продолжал оставаться убежденным дашнаком-националистом.</p>	<p>КАЧАЗНУНИ Оганеса Оганесовича -</p> <p>РАССТРЕЛЯТЬ, лично ему принадлежащее имущество - конфисковать.</p>

Верно: Секретарь Тройки НКВД Армянск. ССР

674

23

Ա կ տ

Закл. Качазнуни Оганес Оганесович 70 лет
 поступил в ереванскую туберкулезную больницу № 11
 1937 г. с туберкулезом легких и старческой
 слабостью. Будучи в больнице получил грипп
 и в результате выполнил легки 22/IV 1937 г. Умер
 15/1 ср. в 6 часов

Диагноз: Туберкулез легких и грипп.
 вел. врач туберкул. Шахиджанян

15/1 1938 г.